

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Feminizace školství v 70. a 80. letech

Vypracovala: Alena Zabronská
Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Holubec, Ph.D. et Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, 20.4. 2023

.....

Alena Zabronská

Poděkování

Velmi děkuji vedoucímu práce, doc. PhDr. Stanislavu Holubcovi, Ph.D. et Ph.D., za jeho čas, vřelý přístup a cenné rady, které mi věnoval při zpracování bakalářské práce.

Na tomto místě bych ráda poděkovala rodičům, kteří mi byli po celou dobu studia velkou oporou.

Anotace

Bakalářská práce bude hledat odpověď na otázku, jak byla feminizace základního a středního školství od 70. do 80. let reflektována ve veřejných a odborných diskusích. V úvodu práce popíšu fenomén feminizace školství v historické perspektivě českého prostředí. Zaměřím se především na to, jaké názory a představy převládaly o feminizaci školství za socialismu.

Cílem mé práce je zodpovědět na otázky: „Za jak velký problém byla považována feminizace školství?“, „Nakolik byla v dobových diskusích reflektována otázka, zda má feminizace vliv na vývoj a chování žáků?“, „Jaké argumenty se v těchto diskusích uplatňovaly?“, „Nakolik bylo zvyšování počtu žen mezi učiteli v dobových diskusích považováno za součást ženské emancipace?“. V práci budu vycházet především z dobových časopisů, ze kterých budu analyzovat jednotlivé rozhovory a články zmiňující feminizaci školství. Budu se opírat i o odbornou literaturu, která se na danou problematiku dívá z více úhlů a podrobně zaznamenává její vývoj v prostředí českého školství.

Klíčová slova

Feminizace, feminismus, české školství, gender, genderové stereotypy, učitelská profese

Annotation

The thesis will seek to answer the question of how the feminisation of primary and secondary education from the 1970s to the 1980s was reflected in public and professional debates. In the introduction of the thesis I will describe the phenomenon of feminisation of education in the historical perspective of the Czech environment. In particular, I will focus on what views and ideas prevailed about the feminisation of education under socialism.

The aim of my thesis is to answer the following questions: "How big a problem was the feminisation of education considered to be?", "To what extent was the question of whether feminisation had an impact on the development and behaviour of pupils reflected in contemporary discussions?", "What arguments were used in these discussions?", "To what extent was the increase in the number of women among teachers considered part of women's emancipation in contemporary discussions?". In this thesis I will mainly rely on contemporary journals, from which I will analyse individual interviews and articles mentioning the feminisation of education. I will also rely on professional literature that looks at the issue from multiple angles and records its development in the Czech education environment in detail.

Key words:

Feminization, feminism, Czech education, gender, gender stereotypes, teaching profession

OBSAH

ÚVOD	7
1 POJEM FEMINISMUS A FEMINIZACE	9
1.1 Historický vývoj feminizmu.....	10
1.1.1 První vlna feminizmu.....	10
1.1.2 Druhá vlna feminizmu	11
1.1.3 Třetí vlna feminizmu	12
1.1.4 Vývoj feminizmu v Čechách.....	13
2 FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ	16
2.1 Historie feminizace školství	22
2.1.1 Od předmoderního období až po rok 1948.....	22
2.1.2 Poválečné období po roce 1948	27
2.2 Feminizace škol v zahraničí.....	34
3 DISKUSE O FEMINIZACI ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU V 70. A 80. LETECH	39
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
SEZNAM TABULEK	54
SEZNAM GRAFŮ	55

ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou feminizace školství v 70. a 80. letech 20. století. Cílem mé práce je nalézt odpověď na otázky: Jaký byl rozsah a časový průběh feminizace na různých stupních škol? Nakolik byla v dobových diskusích reflektována otázka, zda má feminizace vliv na vývoj školství? Jaké argumenty se v těchto diskusích uplatňovaly? Dalším neméně důležitým cílem práce je popis fenoménu feminizace školství v historické perspektivě českého prostředí a zaměření se na názory a představy převládající o feminizaci školství za socialismu.

Práce se bude opírat o dobové diskuse z časopisů a odborných prací, ze kterých budu analyzovat jednotlivé rozhovory a články zmiňující feminizaci školství. Budu vycházet i z odborné literatury, která danou problematiku zkoumá z více úhlů a podrobně zaznamenává její vývoj v prostředí českého školství.

Tématu feminizace školství se v České republice věnuje Ústav pro informace ve vzdělávání (Praha), který každoročně zveřejňuje statistické údaje o českém školství, kde jsou mimo jiné data o počtu učitelek na různých typech škol. Tímto ústavem byla vydána publikace *Feminizace ve školství*¹, která se stala mým ústředním zdrojem. V zahraničí jsou obdobná data publikována rovněž, a to ve statistických ročenkách OECD, EU aj.² Tomuto tématu se věnuje i řada kvalitních bakalářských, magisterských a disertačních prací, na které bych svou práci chtěla navázat.³

Bakalářské práce začíná Úvodem, jenž vysvětluje strukturu a klíčové cíle práce a motivaci volby tématu. První kapitola vysvětluje základní pojmy jako feminismus a feminizace, které jsou zásadní pro celou práci. Dále se zabývá historickým vývojem feminismu a charakterizuje tři základní vlny feminismu, které probíhaly zhruba od konce 18. století

¹ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. ISBN 80-211-0205-5.

² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017, 181 s. ISBN 978-80-262-1228-7.

³ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3. ČASTULÍKOVÁ, Žaneta. *Genderová korektnost vybraných učebnic pro základní a střední školy*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. KAHÁNEK, Jakub. *Feminizace učitelské profese*. Liberec, 2009. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická. MĚRTLOVÁ, Tereza. *K problematice genderu ve vztahu ke škole*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013. ISBN: 978-80-7290-641-3.

až po 20. století (v Čechách počátky feministického hnutí datujeme od 60. let 19. století). Kapitola nás taktéž seznamuje s hlavními představitelkami jednotlivých vln feminizmu a jejich počiny, které se neodmyslitelně zapsaly do historie feminizmu. Druhá kapitola se již blíže věnuje feminizaci školství – zkoumá její počátky, příčiny a průběh, které ovlivnily celou pracovní sféru a učitelskou profesi jako takovou. Kapitola obsahuje dvě podkapitoly – Historie feminizace školství, kde se více dozvíme o prvních impulzech feminizace, jaké příčiny vedly k tomuto fenoménu a jak feminizaci ovlivňovaly dějinné události. Dále se v části Feminizace v českém poválečném školství blíže podíváme na data z primárních a sekundárních škol. Budeme porovnávat údaje mezi jednotlivými typy škol a sledovat, jak se měnily počty žen ve školství v průběhu 20. století. V další podkapitole, nazvané Feminizace školství v zahraničí, se budeme zabírat daty z jednotlivých evropských i mimoevropských zemí a budeme je porovnávat s údaji o českém školství.

Ve třetí kapitole Diskuse o feminizaci školství v Československu v 70. a 80. letech budeme analyzovat články a diskuse dobových odborníků, které se tímto fenoménem zabývali. Zjistíme, zda feminizace byla podle odborníků spíše považována za problém nebo za výhodu, se kterou se školství potýkalo. Dozvíme se, jaká negativa a pozitiva z feminizace školství podle dobových odborníků vyplývala a jaké důsledky přináší.

Důvodem výběru tématu bakalářské práce byla skutečnost, že mě jako budoucí pedagožku zajímá, v jakém prostředí se budu pohybovat. Chtěla jsem více proniknout do problematiky, která nás již dlouhou dobu obklopuje a zjistit, jak došlo ke vzniku feminizace, co jí předcházelo, jaké důsledky z toho plynou a jak se bude feminizace vyvíjet. Zasazení práce do 70. a 80. let jsem zvolila z toho důvodu, protože právě v těchto letech docházelo k největšímu nárůstu podílu učitelek, až do poloviny 80. let. Zajímalo mě, jaké aspekty měly na tuto problematiku vliv. Nakolik vývoj feminizace ovlivnily historické okolnosti spjaté s přítomností politické ideologie, která u nás trvala do konce 80. let.

1 POJEM FEMINISMUS A FEMINIZACE

Termín *feminismus* má původ z latinského výrazu *femina*, tedy žena. Jedná se o označení hnutí, které vychází z předpokladu, že ženy mají ve společnosti nevýhodné postavení, z odporu proti této situaci a z možnosti tuto skutečnost změnit.⁴ Podle Kadlecové⁵ je feminismus souborem mnoha sociálních, filozofických a politických proudů. Lze říct, že feminismus usiluje o poukázání na nerovné postavení žen a hledá původ a východisko této situace. Současný stav, ve kterém jsou ve společnosti dosud velmi silně odlišovány tzv. ženské a mužské role a občas přetrvávají i stereotypy tzv. mužských a ženských povolání, považují feministky a feministé za nevýhodný – jak pro ženy, tak i pro muže.

„V širším významu znamená (feminismus) zájem o společenskou roli žen ve vztahu k mužům ve společnostech minulých i současných, vycházející z přesvědčení, že ženy trpí a trpěly mnoha nespravedlnostmi v důsledku svého pohlaví. Feminismus...se vymezuje jako zápas za uznání práv žen, za rovnoprávnost mezi pohlavími a za redefinici ženství.“⁶

Feminizaci lze obecně definovat jako proces, který v jistých oblastech lidské činnosti, v nichž dříve převažovali muži, vede k početní převaze žen. Tato skutečnost může mít jak negativní, tak i pozitivní stránky. V praxi se s feminizací nejvíce setkáme v pracovní sféře, kdy v jistých profesích postupně začíná převažovat ženská pracovní síla. V současné době existuje několik profesí, kde dominují ženy. Podle Čumpelové lze tyto profese rozdělit do třech základních skupin – první skupinu tvoří profese související s módou a krásou (kosmetička, kadeřnice, krejčí atd.), dále se jedná o profese ve zdravotnictví (zdravotní sestra, zubní asistentka, oční optička, dentální hygienistka, atd.) a nakonec zaměstnání, k jimž je potřebné vyšší vzdělání (učitelka, psychologka, účetní).⁷ V oblasti školství má tento fenomén vliv na celkové vnímání učitelů, jejich prestiž a status.⁸ Výraz

⁴ LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena, KLENER, Pavel. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 308 s.

⁵ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

⁶ ELSHTAIN, Jean Bethke. *Feminismus – zbraň ženské emancipace* [online]. Britské listy, 1996 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/11704.html>

⁷ ČUMPELOVÁ, Kateřina. *Jaká povolání si vybírají ženy?* [online]. Profesia, 2022 [cit. 3.2.2023]. Dostupné z: <https://blog.profesia.cz/jaka-povolani-si-vybiraji-zeny/>

⁸ KAHÁNEK, Jakub. *Feminizace učitelské profese*. Liberec, 2009. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická.

„feminizace školství“ vyjadřuje skutečnost existující nerovnováhy mezi počtem žen a mužů⁹ v oblasti učitelské profese, kdy majoritu tvoří ženy.¹⁰

V souvislosti s vysokou zaměstnaností žen (která v současné době tvoří 44 % všech zaměstnaných v národním hospodářství, což představuje 2, 3 milionů pracujících žen)¹¹ existují jisté profese, které z hlediska fyzických a psychických předpokladů jsou ženami vyhledávány a v nichž ženy početně převažují.¹²

V roce 2021 se nejvíce feminizovanou třídou stala třída specialistů, kde pracovalo 22,2 % žen z celkového počtu zaměstnaných. Na druhém místě skončila třída pracovníků ve službách a prodeji (21,9 %) a po ní následovala třída úředníků s 16, 7 %.¹³ „Vysoká zaměstnanost žen je v některých odvětvích a oborech národního hospodářství považována za samozřejmou, výhodnou a vítanou. Jsou přitom oceňovány a využívány některé typické ženské vlastnosti¹⁴ jako je trpělivost, pečlivost, smysl pro detail, přesnost apod.“¹⁵

1.1 Historický vývoj feminismu

1.1.1 První vlna feminismu

První vlna feminismu, podle obecně přijímané periodizace, se datuje v západní Evropě od poslední třetiny 18. století do 30. let 20. století. Mezi hlavní požadavky 1. vlny feminismu patřilo zakotvení základních lidských, občanských a politických práv, které moderní společnost připisovala všem, ale reálně jen části mužů a žádné ženě.¹⁶ Jednalo

⁹ Je důležité zmínit, že se nepříliš hovoří o jiných profesích jako o maskulinizovaných. To nabývá dojmu, že převaha mužů v určitých oborech je považována za běžnou.

¹⁰ BENDL, Stanislav. *Feminizace školství a její pedagogické konsekvence*. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, roč. 12, č. 4, s. 20.

¹¹ *Ženy a muži v datech - 2020* [online]. Český statistický úřad, 2020 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zeny-a-muzi-v-datech-2020>

¹² GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 5 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹³ *Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE* [online]. Český statistický úřad [cit. 16.1.2022]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM03&f=TABULKA&z=T&katalog=30853&str=v222&u=v228__VUZEMI__97__19

¹⁴ Sociální vědy dnes již netvrdí, že některé vlastnosti žen by byly typické. V opačném případě se jedná o stereotypy a dojmy.

¹⁵ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 5 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹⁶ MĚRTLOVÁ, Tereza. *K problematice genderu ve vztahu ke škole*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.

se především o ty nejzákladnější práva, tzn. o právo volební, právo na majetek a rovné příležitosti ke vzdělání.¹⁷

Počátky feminismu se spojují se dvěma jmény – Olympe de Gouges, která vydala Prohlášení práv žen a občanek (1791) jako reakci na Deklaraci práv člověka a občana (1789)¹⁸ a Mary Wollstonecraft, jež knihou Obhajoba ženských práv (1792) poukazovala na podřadné postavení žen, které bylo uměle vytvořeno a je výsledkem předsudků o rozdílných schopnostech muže a ženy.¹⁹

První vlna feminismu odezněla ze dvou hlavních důvodů: hlavní cíle, jež představitelky ženského hnutí měly – volební právo, právo na majetek, právo na vzdělání, byly v podstatě splněny. Dalším důvodem byla celosvětová ekonomická krize a nástup fašismu (radikálně omezující práva žen), díky čemuž se ženy začaly věnovat zcela jiným společenským otázkám. „To se projevilo například i na českém feministickém hnutí, jehož čelná představitelka Františka Plamínková ponechala ženské téma stranou, jelikož považovala za důležitější varovat před nacismem.“²⁰

1.1.2 Druhá vlna feminismu

Od 60. do 70. let 20. století probíhá druhá vlna feminismu, která je v této době spojena s bojem za lidská práva, hnutím hippies, studentskými bouřemi, masovými protesty proti rasismu a rozvíjející se ochranou menšin.²¹ Je důležité zmínit skutečnost, že vývoj feminismu byl odlišný jak v Sovětském svazu, tak i ve střední Evropě, kde vlády nejen formálně zrovnoprávnily ženy, ale také se je pokoušely kvůli dosažení ekonomického růstu motivovat ke studiu vyšších škol a k volbě do té doby mužských povolání.²²

Mezi nejznámější autorky, ve druhé vlně feminismu, patří Simone de Beauvoir, která přichází s knihou Druhé pohlaví, ve které se snaží hledat příčiny nerovného postavení

¹⁷ *Stručná historie feminismu* [online]. Feminismus.cz, 2003 [cit. 03.03.2022]. Dostupné z: <https://web.feminismus.cz/historie.shtml>

¹⁸ ČASTULÍKOVÁ, Žaneta. *Genderová korektnost vybraných učebnic pro základní a střední školy*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

¹⁹ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. 17 s. ISBN 80-7277-263-5.

²⁰ VALDROVÁ, Jana. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. 175 s. ISBN 80-903228-3-2.

²¹ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*, Praha: Libri, 2004. 35 s. ISBN 80-7277-263-5.

²² KŘÍŽKOVÁ, Alena. *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 10-11 s. ISBN 978-80-7419-054-4.

žen a Betty Friedan, která svou knihou *The Feminine Mystique* (1963) poukazuje na nespokojenost žen s jejich dosavadní rolí.

V této době se projevilo, že ačkoliv byla ženám legislativně přiznána stejná práva jako mužům, nerovnosti ve společnosti přesto přetrvávaly. „Feministky poukazovaly na to, že ženy jsou ve společnosti podceňovány, nemají rovnoprávné zastoupení v politice a odborech, jejich práce v domácnosti a při výchově dětí není finančně nijak ohodnocena a nemá dostatečnou prestiž.“²³ Hlavním terčem kritiky se staly údajně neutrální instituce (např. rodina, jazyk, média), které jsou však konstituovány jako patriarchální a zachovávající, resp. reprodukcující nerovnost.²⁴

1.1.3 Třetí vlna feminismu

Ve druhé polovině 80. a zejména v 90. letech se feminismus stal celosvětovým společenským fenoménem. Třetí vlna feminismu se vyznačovala takovou růzností, že se dílčí feministické proudy staly roztříštěnými a každý z proudů sledoval pouze své určité představy.²⁵ „Nejvýznamnějším přínosem třetí vlny feminismu je důraz na propojenost genderu a dalších kategorií společenských nerovností, jako je rasa, etnická příslušnost, sexuální orientace, společenská třída a sociální postavení, věk, náboženské vyznání apod.“²⁶ Agenda západního feminismu třetí vlny např. LGBT – požadavek rovného podílu pohlaví v péči o domácnost, požadavek genderově korektního jazyka a genderově korektní výchovy se sovětským zemím zcela vyhnula.

Hlavním rozdílem mezi druhou a třetí vlnou feminismu je fakt, že feministky z druhé vlny zastávaly zájmy pouze heterosexuálních bílých žen, které pocházely ze střední třídy. Novodobým feministkám jde především o novou formulaci pojmů *gender* a *sexualita*. Třetí vlna feminismu je spojena s afroamerickou autorkou Bell Hooks, která spatřuje příčiny útlaku především v rasových, třídních a genderových vztazích ve společnosti.²⁷

²³ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

²⁴ Tamtéž

²⁵ VALDROVÁ, Jana. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. 206-207 s. ISBN 80-903228-3-2.

²⁶ Tamtéž, 207 s.

²⁷ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

1.1.4 Vývoj feminizmu v Čechách

Feministické hnutí začalo v Čechách v 60. letech 19. století, kdy jeho představitelky kladly důraz hlavně na vzdělávací oblast, profesního uplatnění žen a na hospodářskou svobodu.²⁸ „Počátky českého feminizmu byly typické svou umírněností. Nebyl namířen proti mužům, ale šlo mu především o lepší postavení a uplatnění žen v občanském životě.“²⁹ Mezi nejvýznamnější osobnosti, které se v první vlně feminizmu u nás zasloužily o prosazování emancipačního hnutí byli M. D. Rettigová, E. Krásnohorská, B. Němcová, K. Světlá, B. Víková Kunětická, F. Plamínková, ale také T. G. Masaryk a V. Náprstek.³⁰ Důležitým tématem při řešení ženské otázky bylo vzdělání dívek. „Jejich úroveň se v průběhu 19. století rapidně zlepšovala, ať už se to týkalo nabídky škol nebo kvality výuky.“³¹

Důležitou úlohu mimo jiné sehrálo založení Amerického klubu dam v roce 1865, jehož zakladatelem byl Vojtěch Náprstek, který „...zpřístupnil ženám také svou rozsáhlou knihovnu a zřídil čítárnu knih a časopisů. Za dvacet let činnosti prošlo těmi místy na 26 750 návštěvnic.“³² Významným počinem bylo založení Ženského výrobního spolku³³ v roce 1871, který se stal centrem vzdělávacích a emancipačních snah českých žen, jehož prostřednictvím došlo k založení dívčí průmyslové školy v Praze.³⁴

Roku 1890 Eliška Krásnohorská založila první dívčí gymnázium Minerva, které umožňovalo studentkám složit maturitní zkoušku a pokračovat v dalším studiu na vysoké škole. „Absolventky Minervy se zapisovaly na Karlovou univerzitu. Zpočátku však byly přijímány pouze jako hospitantky a až později byly zařazeny jako regulérní posluchačky, neboť na rakouských vysokých školách bylo řádné i mimořádné studium

²⁸ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 40 s. ISBN 80-244-0248-3.

²⁹ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. 23 s. ISBN 80-7277-263-5.

³⁰ *Stručná historie feminizmu* [online]. Feminismus.cz, 2003 [cit. 03.03.2022]. Dostupné z: <https://web.feminismus.cz/historie.shtml>

³¹ BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. 13 s. ISBN 978-80-86495-70-5.

³² OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. 25-26 s. ISBN 80-7277-263-5.

³³ Za založením spolku stála Marie Palacká-Riegrová, Sofie Podlipská a Karolína Světlá.

³⁴ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

ženám povolen až 23. března 1897.³⁵ V roce 1901 první doktorát získala Marie Zdenka Baborová z filozofie, Marie Fabiánová z matematiky a Anna Honzáková z medicíny.³⁶

Roku 1903 byl založen Ženský klub český v Praze, jehož cílem bylo získání volebního práva pro ženy.³⁷ „V roce 1912 byla ženám povolena účast v politických stranách. Vznikl Výbor za volební právo žen, který v roce 1912 nominoval za Národní stranu svobodomyšlnou kandidátku Boženu Vikovou Kunětickou. Ta byla zvolena do českého sněmu jako vůbec první poslankyně ve střední Evropě.“³⁸ Zásadním milníkem se stal rok 1918, kdy zasedly první ženy do Parlamentu.³⁹ V roce 1920 byla schválena první ústava Československé republiky, jež uzákonila volební právo pro ženy.⁴⁰ O pět let později, v roce 1925, získala Božena Viková Kunětická⁴¹ a Františka Plamínková senátorské křeslo⁴². Vývoj českého feminismu pokračoval až do roku 1948, kdy v Československu nastal komunistický státní převrat. V rámci těchto událostí bylo ženské hnutí upozaděno a druhá vlna feminismu u nás vůbec neproběhla. Sice mohly ženy během socialistické diktatury do práce, měly různá práva (např. právo na potrat, právo na rozvod), ale stále převládaly stereotypní patriarchální představy; ženy měly nadále na starost péči o děti, zůstala jim tzv. „druhá směna“ a naprostá většina vyšších postů byla zastoupena muži.⁴³ Na druhou stranu se za socialismu rychle zvýšil počet žen mezi poslankyněmi a ministryněmi⁴⁴ a ženy zastávaly obecně vyšší pozice než na Západě.⁴⁵ Zároveň začal

³⁵ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. 27 s. ISBN 80-7277-263-5.

³⁶ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

³⁷ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. 29 s. ISBN 80-7277-263-5.

³⁸ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

³⁹ ČESKO V DATECH. *Křeslo pro ženy* [online]. Česko v datech, 2023 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/2-kreslo-pro-zeny/>

⁴⁰ FÓRUM 50 %. *Boj žen za volební právo krok za krokem* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/boj-zen-za-volebni-pravo-krok-za-krokem>

⁴¹ KRAUSOVÁ, Milada. *Božena Viková Kunětická* [online]. Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci, 2012 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.muzeumzatec.cz/bozena-vikova-kuneticka.html#cookie-lista>

⁴² MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Františka Plamínková – odvážná politička ve službě demokratické společnosti* [online]. MŠMT, 2013 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/frantiska-plaminkova-odvazna-politicka-ve-sluzbe>

⁴³ KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>

⁴⁴ BIL'ŠAJ, Vera L'vovna. *Postavení ženy za socialismu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 30 s.

⁴⁵ MARKOVÁ, Tanja. *Obraz postavení žen na Západě v ženském tisku v Československu v období 1948–1989*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd.

v 50. letech u nás stoupat podíl vysokošolaček (především na technických školách) mnohem rychleji než v západních zemích.⁴⁶

Diskuse o rovnoprávnosti a ženských právech probíhaly po celé období socialismu. V této době byl pojem feminismus odsuzován jako západní buržoazní hnutí zabývající se jen právy privilegovaných žen a opomíjející práva pracujících žen. „Feministické hnutí zůstává na stále stejných třídních pozicích a nikdy neusiluje o důsledné uplatnění rovnoprávnosti, tím spíše osvobození pracujících ženy.“⁴⁷ Po roce 1989 k nám pronikala zahraniční literatura, začaly vznikat ženské spolky a organizace a genderová studia byla jedním z oborů, které se na univerzitách začaly přednášet.⁴⁸ Avšak v 90. letech se u nás na feminismus pohlíželo kriticky jako na novou formu marxismu a západní pošetilost.

⁴⁶ SVOREŇOVÁ-KIRÁLYOVÁ, Blanka. *Žena 20. století ve světě práce: pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě*. Praha: Práce, 1968. 40 s.

⁴⁷ BILŠAJ, Vera L'vovna. *Postavení ženy za socialismu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 45 s.

⁴⁸ MĚRTLOVÁ, Tereza. *K problematice genderu ve vztahu ke škole*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.

2 FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ

Feminizace školství je od 50. let 20. století do současnosti markantním jevem na majoritě školních institucí. Důvodů, proč takové situace dnes čelíme, je několik – pro lepší pochopení této problematiky je nutné se podívat na její počátek a hlouběji do historie. V této kapitole se zaměříme na historický vývoj trhu práce od předmoderního období po současnost. Zároveň se blíže seznámíme s odměňováním žen a mužů a dalšími příčinami, které vedly k feminizaci školství.

Ve druhé polovině 18. století byla v Čechách zavedena povinná školní docházka (jak pro chlapce, tak i pro dívky) ve spojitosti s tereziánskou reformou. V této době bylo školství vedeno výlučně muži. Velmi často se stávalo, že učitelem byl „vysloužilý voják či zběhlý student bez jakékoliv další průpravy.“⁴⁹ Gymnázia a vysoké školy byly zcela v rukou kněží a domácími učiteli šlechty a panovníků byli učenci – muži.⁵⁰ Důvody, proč ženy a muži vstupovali do učitelské profese, jsou různé. „Pro mnoho žen bylo učitelství prostředkem k udržení statusu, zatímco pro muže častěji sloužilo jako cesta k sociální mobilitě“⁵¹ Mezi nejčastější příčiny, které vedly k tomu, že muži vstupovali do školství, patřilo např. nízké sociální postavení, zhoršené životní okolnosti nebo málo kariérních možností a uplatnění.⁵² Ovšem ne pro všechny tyto důvody platily – často se stávalo, že učiteli byli bývalí vojáci, (kteří z vojny uměli číst), řemeslníci nebo znalí studenti.⁵³

Jednou z hlavních příčin feminizace školství jsou (především od roku 1945) nízké mzdy. Nízké platy pedagogů (oproti jiným zaměstnáním) jsou závažným důvodem, proč učitelská profese přestává být pro muže atraktivní,⁵⁴ ačkoliv tyto nízké mzdy jsou pro ženy uspokojivé v porovnání s platy v jiných oborech.⁵⁵ Muži stále (i v moderní době) zaujímají roli tzv.

⁴⁹ MORKEŠ, František. *Učitelé a školy v proměnách času: Pokus o základní chronologii 1774–1946*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1999. 8 s. ISBN 80-7020-051-0.

⁵⁰ GÁLIKOVÁ, Kristýna. *Postavení učitelů v českém školství od počátku 19. století do současnosti*, Praha, 2019. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

⁵¹ RURY, John. *Who became teachers? The social characteristics of teachers in American history*. New York: Macmillan Publishers, 1989, 41 s.

⁵² SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 38 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁵³ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 7 s.

⁵⁴ BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 2002, roč. 12, č. 4, s. 27.

⁵⁵ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx, 1938. 299 s.

„živitele rodiny“, tudíž jsou pro ně atraktivnější a přijatelnější taková povolání, která „by je a jejich rodiny lépe uživila.“⁵⁶ „S trochou nadsázky by se dalo říci, že učit ve škole je pro muže velmi drahý koníček.“⁵⁷ Na přelomu 19. a 20. století se častokrát stávalo, že kvůli nízkým platům si muži museli přivydělávat jinde – „bylo zcela běžným jevem, že obecní učitelé plnili funkce zvoníků, varhaníků, kostelníků.“⁵⁸

Pokud se chceme blíže zabírat problematikou finančního odměňování učitelů, je nezbytné přihlédnout na historický vývoj mezd učitelů. Poprvé začali učitelé pobírat příjem v penězích ve 2. pol. 18. století, do té doby plat učitelů sestával pouze z naturálií a darů od rodičů žáků. Pevné mzdy byly učitelům přiznány až v roce 1806.⁵⁹ Během 19. století se prestiž učitelské profese začíná měnit a učitelé se stávají váženými osobnostmi.⁶⁰ Vliv na zvýšení prestiže mělo i přijetí „nového školského zákona v roce 1868, kdy se učitelé stali státními zaměstnanci s pevně stanovenými platy a platovým postupem.“⁶¹ Na konci 19. století se plat učitele pohyboval kolem 300 zlatých za rok – po porovnání, stejný plat pobíral i kvalifikovaný dělník neb podřadný úředník. Oproti tomu například plat středoškolského učitele se pohyboval kolem 700 zlatých ročně, který se po pěti letech praxe zvyšoval o 200 zlatých ročně.⁶²

Jistá prestiž učitelů coby elity vzdělanosti přetrvávala do první republiky, což dokazuje odpovídající plat. „...Odborný učitel v Praze měl plat 2169 Kč měsíčně, jiný odborný učitel z východních Čech si přišel na 2649 Kč. Profesor střední školy v západních Čechách pak dostával vysoce nadprůměrných 3831 Kč.“ Stejné platové ohodnocení měli například účetní, úředníci nebo strojní inženýři.⁶³

⁵⁶ SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 38 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁵⁷ BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 2002, roč. 12, č. 4, s. 27.

⁵⁸ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 8 s.

⁵⁹ KAŇOVÁ, Lucie. *Obraz učitelky v českých zemích v druhé polovině 19. století*. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta.

⁶⁰ MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Praha: Karolinum, 2010. 259-260 s. ISBN 978-80-246-1679-7.

⁶¹ Tamtéž, 260 s.

⁶² Tamtéž, 258-259 s.

⁶³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sladký život prvorepublikových úředníků* [online]. ČSÚ, 2023 [cit. 16.3.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/sladky-zivot-prvorepublikovych-uredniku>

Od 40. let 20. století dochází ke trvalému zvyšování počtu pracujících žen ve všech oborech, přičemž nejrychleji stoupá podíl žen ve školství. Nejvyšší platy, skoro po celou dobu sledování vývoje mezd, pobírali zaměstnanci v průmyslu. Hlavně v 50. a 60. letech byl upřednostněn výrobní sektor kvůli potřebnému rozvoji národního hospodářství, tudíž mzdy v nevýrobních sektorech byly upozaděny.⁶⁴ (viz *Tabulka 1*) Pokud porovnáme platy zaměstnaných v 60. letech v různých sektorech práce, je zřejmé, že přes 50 % z celkového množství pracujících žen je zaměstnáno v oblastech, kde je výše platu pod celostátním průměrem (např.: zemědělství, obchod, zdravotnictví a mimo jiné i ve školství).⁶⁵ V této době jsou markantní rozdíly mezi feminizovanými obory, kde platový průměr činí 1000–1200 Kčs, zatímco v oborech s minimem žen se průměrná mzda pohybuje okolo 2000 Kčs.⁶⁶

Je nutné podotknout, že do roku 1968 byly platy ve školství společně sledované s platy v kultuře. Teprve od roku 1970 se školství začalo statisticky sledovat samostatně. Až v roce 1970 byly mzdy zaměstnanců v nevýrobních sektorech navýšeny na úkor výrobních.⁶⁷ Pouze v letech 1970 a 1975 průměrné mzdy pracovníků ve školství přesáhly mzdy zaměstnanců v průmyslu. Od roku 1983 začínají být mzdy v zemědělství o něco vyšší než ve školství, což v předchozích letech nestalo.⁶⁸ (viz *Tabulka 1*)

Kromě finančního ohodnocení je pro pracovníky ve školství důležitá i prestiž tohoto oboru. U mnoha autorů se setkáme s tvrzením, že učitelství je povolání s nízkou prestiží. Toto tvrzení nám vyvrací výzkum z poloviny 80. let, kdy byli pedagogové zařazeni do horní třetiny žebříčku oceňovaných povolání. Společnost měla v učitelích důvěru a byla ujištěna, že jsou učitelé schopní pozitivně rozvíjet mládež.⁶⁹

Kromě výše zmíněného výzkumu dokládají prestiž učitelů data o počtech vysokoškolských studentů pedagogiky. V roce 1946/47 činil celkový počet studentů na vysokých školách cca 65 000. Z celkového počtu vysokoškoláků studovalo 930 studentů pedagogickou

⁶⁴ UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 2013. 69 s. ISBN: 978-80-7290-641-3.

⁶⁵ *Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Svoboda, 1966. 485 s.

⁶⁶ MACHONIN, Pavel. *Sociální struktura socialistické společnosti: sociologické problémy soudobé československé společnosti*. Praha: Svoboda, 1966. 552 s.

⁶⁷ *Statistická ročenka Československé socialistické republiky*. Praha: SNTL, 1971. 135 s. ISSN 0139-6196.

⁶⁸ UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*, Praha: Univerzita Karlova, 2013. 69 s. ISBN: 978-80-7290-641-3.

⁶⁹ TUČEK, Alexandr. *Společenské uznání učitelů*. Praha: Horizont, 1986. 125-126 s.

fakult, z toho 386 žen (42 % žen z celkového počtu studentů pedagogické fakulty).⁷⁰ Roku 1964/65 se počet studentů v ČSSR zvýšil na 145 000, z toho 15 000 studentů studovalo na pedagogických fakultách, ze kterých 74 % tvořily ženy (celkem 11 100 žen studovalo pedagogickou fakultu).⁷¹

Tabulka 1: Počet pracujících žen ve školství a průměrná mzda

Rok	Průmysl	Zemědělství	Školství	Průměrná mzda pracovníků v průmyslu	Průměrná mzda pracovníků v zemědělství	Průměrná mzda pracovníků ve školství
1948	443477	1164338	57 900	.	.	.
1950	479623	.	69 975	.	.	.
1955	668386	1037514 (za rok 1953)	109 445	1187 (za rok 1953)	771 (za rok 1953)	1 018 (za rok 1953)
1960	860412	910140 (za rok 1958)	142 556	1368 (za rok 1958)	1049 (za rok 1958)	1232 (za rok 1958)
1965	999897	664799 (za rok 1963)	190 670	1492 (za rok 1963)	1187 (za rok 1963)	1329 (za rok 1963)
1970	1111335	594778 (za rok 1968)	224 104	1788 (za rok 1968)	1647 (za rok 1968)	1 823 (za rok 1970)
1975	1122051	491171 (za rok 1973)	257 695	2182 (za rok 1973)	2066 (za rok 1973)	2 213
1980	1138113	419331 (za rok 1978)	291 106	2580 (za rok 1978)	2434 (za rok 1978)	2 520
1983	1148920	389593	308 775	2921	2790	2 606

Zdroj: (Uhlířová, s. 69)

V polovině 70. let došlo k poklesu počtu vysokoškolských studentů na cca 85 000 (z toho 10 000 studovalo na pedagogických fakultách).⁷² Z údajů vyplývá (viz *Tabulka 2*), že i v roce 1974/75 tvoří počty studentek pedagogických fakultách 76 %. V 80. letech se

⁷⁰ *Statistická příručka Československé republiky na rok 1948*. Praha: Státní úřad statistický, 1948. 118 s.

⁷¹ *Statistická ročenka Československé socialistické republiky*. Praha: SNTL, 1965. 445 s.

⁷² UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*, Praha: Univerzita Karlova, 2013. 75 s. ISBN: 978-80-7290-641-3.

situace na vysokých školách mění. „V souvislosti s poklesem tempa ekonomického růstu se snížil počet přijímaných na vysoké školy a bylo zkráceno studium některých oborů...“,⁷³ což nemělo vliv na pokles podílu studentek pedagogických fakult. Pokles počtu absolventů s vysokoškolským vzděláním souvisí v 80. letech i s nízkým „podílem nákladů na školství...V roce 1965 činil podíl těchto nákladů HDP 5,3 %, v roce 1970 3,8 % a 1980 3,9 %.“⁷⁴

Tabulka 2: Počty studentů učitelství dle fakult v ČR

1974/75	celkem	ženy	% žen
studenti VŠ celkem	85608	32589	38
studenti pedagog. fakult	10115	7659	76

Zdroj: (Uhlířová, s. 75-76)

Další hlavní příčina feminizace spočívala v potřebě levnější učitelské práce kvůli rozšiřujícímu všeobecně dostupnému vzdělání. Odborníci v 70. letech tvrdí, že muži opouštějí učitelství, protože mohou přijmout náročnější a lépe placenou práci, zatímco ženy mají jen málo kariérních možností a jsou ochotné pracovat za menší mzdy. Někteří výzkumníci jsou toho názoru, že se postupem času měnil pohled na to, jakými dispozicemi by měl učitel disponovat, a proměny vnímání žen způsobily, že ženy začaly být vnímány jako ideální pro učitelství.⁷⁵ V mnoha dokumentech je uvedeno, že další možnou příčinou feminizace školství je snaha socialistických vlád více zapojit ženy do placených zaměstnání než na Západě. V kapitalistických zemích se míra zaměstnanosti žen pohybuje mezi 27-35 % z celkového počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, kdežto v socialistických zemích je podíl zaměstnaných žen nad 40%.⁷⁶ Od tohoto kroku si socialistické země slibovaly vyšší ekonomický růst, tj. nešlo jen o ideál emancipované ženy.

Doplňme, že feminizace školství probíhala v dalších zemích mimo Evropu. „Zároveň i v ostatních zemích zpravidla platí – čím vyšší vzdělávací stupeň, tím méně žen na učitelství pracuje.“ Uvedme např. Kanadu, Rakousko, Belgie, Itálii či Velkou

⁷³ UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*, Praha: Univerzita Karlova, 2013. 76 s. ISBN: 978-80-7290-641-3.

⁷⁴ Tamtéž, 76 s.

⁷⁵ BAUEROVÁ, Jaroslava. *Zaměstnaná žena a rodina*, Praha: Práce, 1974. 38-40 s.

⁷⁶ Tamtéž, 38-40 s.

Británii.⁷⁷ Z údajů (viz Tabulka 3) je zřejmé, že země sovětského bloku měly v 50. a 60. letech ještě průměrnou míru feminizace školství, ale v roce 1990 již byly nad průměrem. Naopak Západ měl po celou dobu od 60. let nižší míru feminizace školství než země sovětského bloku.

Tabulka 3: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol primární úrovně ve vybraných zemích

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
ČR	.	.	68	69	73	77	79	82	82
Belgie	.	.	55	55	56	57	59	63	78
Bulharsko	.	.	65	66	69	71	72	75	77
Dánsko	43	47	51	.	51	52	48	57	60
Finsko	64	63	66	64	60	61	.	.	.
Francie	.	.	67	66	68	66	68	68	71
Itálie	72	73	74	75	77	83	87	89	90
Japonsko	49	46	45	49	51	55	57	56	58
Kanada	80	.	79	80	.	72	67	58	69
Nizozemí	47	48	52	52	49	46	46	64	64
Norsko	.	45	52	57	61	51	56	58	63
Maďarsko	58	63	63	69	73	78	80	82	84
Polsko	.	.	71	75	80	81	83	82	82
Portugalsko	82	80	87	87	89	81	81	83	.
Rakousko	54	51	52	57	63	71	76	79	82
SRN	39	40	43	50	56	60	62	79	80
Španělsko	58	58	67	69	65
Švédsko	66	64	.	.	83	81	81	.	69
Švýcarsko	52	53	54
Velká Británie	72	74	75	77	77	81	78	80	78

Zdroj: (Gobyová, s. 25)

⁷⁷ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 22 s. ISBN 80-903331-5-X.

2.1 Historie feminizace školství

Pedagogická profese byla dlouhou dobu mužskou záležitostí, zatímco ženy byly z této oblasti zpočátku „zcela vykázaný, posléze jim byla svěřována spíše pozice vychovatelek a učitelské povolání se jim šířeji otevřelo až ve 20. století.“⁷⁸

V průběhu 19. a 20. století prošla učitelská profese mnoha změnami, v souvislosti se zvyšováním počtu mužů v učitelství se měnila i společenská prestiž spojená s tímto povoláním, a i platové ohodnocení učitelů. Měnilo se celkové vnímání učitelů a učitelek ve společnosti i možnosti kariérního růstu pro muže a ženy. Feminizace školství ovlivňuje mnoho faktorů, ať už to je úroveň vzdělání nebo společenské postavení učitelů, které se vzájemně ovlivňují a způsobují tak odchylky a zavedené stereotypy v učitelské profesi.

Pro pochopení feminizace školství je nutné se poohlédnout více do historie, až na počátek vzniku tohoto fenoménu a s tím souvisejících problémů. V následující části budeme věnovat pozornost historickému vývoji feminizace školství od počátku 19. století až po 20. století.

2.1.1 Od předmoderního období až po rok 1948

Zásadní příčina feminizace se pojí s historickými okolnostmi – z historických zdrojů víme, že od počátku školství tvořili učitelské sbory prakticky pouze muži. Dokonce ani v průlomové době, kdy se začíná zavádět povinná školní docházka, se nepředpokládalo, že by učiteli byly ženy.⁷⁹ Jak již bylo zmíněno, učitelství se zpočátku považovalo za mužský obor, ve kterém se pohybovalo velmi málo žen. Důkazem jsou „číselné údaje z roku 1880 z oblasti západní části Habsburské monarchie, které ukazují, že z 10 000 samostatně výdělečně činných žen (celkem 30 % všech žen) bylo 33 učitelek či vychovatelek (oproti tomu na 10 000 žen připadalo 4 520 dělnic v zemědělství, 1 900 dělnic v průmyslu či 1 409 služek v městských domácnostech).“⁸⁰

⁷⁸ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 20 s. ISBN 80-903331-5-X.

⁷⁹ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 227 s.

⁸⁰ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 82 s. ISBN 80-7106-380-0.

K prvnímu velkému začlenění žen do školství dochází v druhé polovině 19. století⁸¹ díky rozmachu předškolního vzdělávání.⁸² Sice zpočátku byli prvními pedagogy v předškolních institucích muži, ale záhy je vystřídaly ženy, coby nepostradatelný prvek ve výchově předškolních dětí. „Ženy se začínají uplatňovat nejprve jako opatrovnice, později jako pěstounky a učitelky v mateřských školách.“⁸³

Doboví odborníci vnímali ženy-učitelky různě. Podle amerického pedagoga Manna (1796–1859) ženy „méně usilují a intrikují o budoucí pocty či požitky“ pro sebe než muži. Také tvrdil, že ženám chybí jakkoli oddanost nebo vize pro jejich práci; tvrdil, že pro ženy se „sféra naděje a úsilí zužuje a že všechny síly myslí se snadněji soustředí na současné povinnosti,⁸⁴ což Mann považoval za výhodu pro učitelství.⁸⁵ Na druhou stranu americká teoretička Beecherová (1800-1878) zdůrazňovala, že ženy učitelky byly lepší než muži díky svým zvláštním ženským vlastnostem, a co je důležitější, díky svému ženskému poslání. Vyučování na veřejných školách bylo jen další z „přirozených“ domácích povinností ženy.⁸⁶

Barnard, pedagog a komisař pro vzdělávání (1867-1900), tvrdil, že ženy mají naprosto „vynikající úspěch při řízení a vyučování malých dětí...a tam, kde je hedvábné vlákno citu, přivedlo mnoho tvrdohlavých vůlí a divokých nezvladatelných impulsů k návykům poslušnosti a píce.“⁸⁷ Dalším pozitivem vyplývajícím z pronikání žen do školství v 19. století je, že morální nátlak žen je účinnějším prostředkem k udržení dobrého chování ve třídě, a tudíž není za potřebí tělesných trestů. Mann byl toho názoru, že „muž může

⁸¹ „V roce 1869 byla v Praze otevřena první česká mateřská škola v prostorech kolem kostela sv. Jakuba v Praze...Mateřská škola fungovala převážně na principu charity.“ ČESKÝ ROZHLAS. *Od vzniku první mateřské školy v Čechách uplynulo 190 let* [online]. Radio Prague International [cit. 06.04.2023].

Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/od-vzniku-prvni-materske-skoly-v-cechach-uplynulo-190-let-8762141>

⁸² ČESKÝ ROZHLAS. *Od vzniku první mateřské školy v Čechách uplynulo 190 let* [online]. Radio Prague International [cit. 06.04.2023]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/od-vzniku-prvni-materske-skoly-v-cechach-uplynulo-190-let-8762141>

⁸³ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání. Teorie a praxe výchovy mládeže*, 1987. 227 s.

⁸⁴ „He proclaimed, "the sphere of hope and of effort is narrower, and the whole forces of the mind are more readily concentrated upon present duties" (přeloženo z originálu)

⁸⁵ PRESTON, Anne. Domestic Ideology, School Reformers, and Female Teachers: Schoolteaching Becomes Women's Work in Nineteenth-Century. *The New England Quarterly*, 1993, roč. 66, č. 4, 538 s.

⁸⁶ Tamtéž, 535 s.

⁸⁷ Tamtéž, 541 s.

*udržet obtížnou školu pomocí autority a fyzické síly; žena to může udělat pouze důstojností charakteru, láskyplností.*⁸⁸

Jedním z hlavních problémů té doby byla nízká kvalifikace žen pro učitelské povolání. Potřebné vzdělání bylo umožněno jen ženám z vyšších společenských kruhů. „*Obecně se uvádí, že k postupnému nárůstu počtu žen ve školství docházelo přibližně od druhé poloviny 19. století.*“⁸⁹ Ženy ani muži nepotřebovali k výkonu učitelského povolání žádnou formální kvalifikaci. Navíc v té době v Čechách existovaly pouze soukromé školy a kurzy, po jejichž absolvování nemohly absolventi učit na veřejných školách. Co se týče veřejného školství, stojí zde za zmínku tzv. industriální učitelky, které učily ženské ruční práce nebo i literaturu. Šlo především o ženy v pokročilém věku, zaměstnáváné v dívčích školách.⁹⁰

V roce 1869 byl v Rakousku vydán Hasnerův zákon, který umožňoval učitelkám učit na dívčích školách, v nižších smíšených i nižších chlapeckých třídách. Přesto ženy-učitelky většinou působily na dívčích školách, kde měly lepší možnosti kariérního růstu. Díky Hasnerovu zákonu „vznikly také čtyřleté učitelské ústavy končící maturitou. Tyto učitelské ústavy byly veřejné i soukromé a také církevní.“⁹¹ V té době působilo v Čechách celkem 10 385 učitelů, ženy tvořily 4,7 % z celkového počtu učitelů. Roku 1871 můžeme sledovat pokles počtu učitelek na 1,77 %. (*viz Tabulka 4*), což bylo způsobeno zavedením tzv. celibátu učitelek⁹², který ustanovoval, že po provdání má učitelka opustit své povolání.⁹³

⁸⁸ PRESTON, Anne. Domestic Ideology, School Reformers, and Female Teachers: Schoolteaching Becomes Women's Work in Nineteenth-Century. *The New England Quarterly*, 1993, roč. 66, č. 4, 539 s.

⁸⁹ HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. 159 s. ISBN 80-7178-635-7.

⁹⁰ HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. 159 s. ISBN 80-7178-635-7.

⁹¹ ZORMANOVÁ, Lucie. *Profese učitelky z historického pohledu* [online]. Metodický portál [cit. 10.12.2022]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21401/profese-ucitelky-z-historickeho-pohledu.html>

⁹² § 51 zemského zákona ze dne 27. ledna 1903 schváleného Českým zemským sněmem

⁹³ ZORMANOVÁ, Lucie. *Profese učitelky z historického pohledu* [online]. Metodický portál [cit. 10.12.2022]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21401/profese-ucitelky-z-historickeho-pohledu.html>

Tabulka 4: Počty učitelů na obecných školách a na školách základních

Rok	Učitelé	Z toho žen	% žen
1868	10385	473	4,6
1871	9655	168	1,77
1875	12933	1233	9,5
1910	8962	2054	23
1915	28208	9771	34,6
1917	29445	11110	37,7
1918	33075	10683	32,3
1922/23	37874	11349	30
1937/38	43291	16715	38,6
1941/42	26126	9037	34,6
1945/46	36995	15210	41,1
1948/49	38960	18211	46,7

Zdroj: (Bendl, s. 23)

„V roce 1872 bylo v Čechách 12 učitelských ústavů, z nichž dva byly pro učitelky.“⁹⁴ Až v roce 1890 bylo, díky spolku Minerva, otevřeno vůbec první dívčí gymnázium, které zaručovalo dívkám vyšší vzdělání a možnost studia na univerzitách, a tudíž i možnost působit jako učitelky na gymnáziích.⁹⁵

Díky vyhlášce z roku 1897 byl ženám umožněn přístup na filozofické fakulty rakouských vysokých škol, kde bylo možné studovat přírodovědné i humanitní obory.⁹⁶ Od toho okamžiku mohly ženy získat potřebnou odbornou kvalifikaci, kterou potřebovaly jako budoucí pedagožky na středních školách.⁹⁷

Patrný posun nastal v roce 1910, kdy „bylo v českých zemích 3237 obecných škol, z toho 3213 českých a 24 německých... Učilo na nich 8962 literních učitelů, z toho 2054 učitelek. (23 %)“ Podobná situace byla i na měšťanských školách, na kterých učilo 2101 literních

⁹⁴ SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 37 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁹⁵ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 20 s. ISBN 80-903331-5-X.

⁹⁶ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 75 s. ISBN 80-7106-380-0.

⁹⁷ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 20 s. ISBN 80-903331-5-X.

učitelů, z toho 620 učitelek (30 %).⁹⁸ To už byl velký krok směrem k feminizaci školství, jakou známe dnes. Podle Horské (1999) byl považován v roce 1910 třetinový podíl žen v pedagogickém oboru za jistý vznik feminizace školství.⁹⁹ "Rostoucí feminizace učitelského sboru vyvažovala nedostatek učitelů v letech 1905 až 1925. Během těchto let se díky malému zvýšení platu a zlepšení pracovních podmínek stalo učitelství pro muže atraktivnější, zejména když se potenciální výdělků v učitelství vyrovnaly se sníženými platy v jiných povoláních."¹⁰⁰

V roce 1915 bylo v českých zemích bylo mobilizováno cca 30–40 % všech učitelů. Místo nich byli dosazováni učitelky a absolventi pedagogických fakult, kterým tato situace poskytla příležitost vykonávat učitelské povolání mnohem dříve, než by za normálních okolností bylo možné. „V případě učitelek byl obcházen zákon, podle kterého nesměly v nejvyšších třídách koedukovaných a chlapeckých škol učit.“¹⁰¹ V době, která byla poznamenána první světovou válkou, tvořily ženy průměrně 35 % z celkového počtu učitelů. (viz *Tabulka 4*) Tento nárůst byl kvůli nedostatku mužů, kteří byli za 1. světové války na frontě.¹⁰²

V období 1. republiky¹⁰³ se některé pozice pomalu začínají feminizovat, jako kategorie učitelek mateřských škol. V této době dochází stále k vysokému zájmu žen o tuto profesi. Za 1. republiky značně narůstá podíl žen na učitelských ústavech, a tím pádem dochází i k nárůstu počtu učitelek na základních školách (obecných a měšťanských).¹⁰⁴

⁹⁸ LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina, JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka, 2015. 220 s. ISBN 978-80-7432-499-4.

⁹⁹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 75 s. ISBN 80-7106-380-0.

¹⁰⁰ SEDLAK, Michael, SCHLOSSMAN, Steven. *Who Will Teach? Historical Perspectives on the Changing Appeal of Teaching as a Profession*. Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1987. 26 s.

¹⁰¹ LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina, JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka, 2015. 221 s. ISBN 978-80-7432-499-4.

¹⁰² BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 2002, roč. 12, č. 4, 24 s.

¹⁰³ K růstu zájmu žen o učitelské povolání přispěl fakt, že v roce 1919 byl zrušen tzv. celibát učitelek, který zavazoval učitelky k tomu, aby se vzdaly rodinného života.

¹⁰⁴ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 227 s.

Po 2. světové válce se zastoupení žen na školách (především na školách primární úrovně) zvýšilo na 40 %.¹⁰⁵ Následující období má klesavou tendenci, která je způsobena prvními okupačními událostmi. Před druhou světovou válkou, po září 1938 propustilo Ministerstvo školství vdané učitelky, jelikož potřebovalo zaměstnat vyhnané učitele ze Sudet.¹⁰⁶ Po roce 1945 začalo docházet již k trvalému nárůstu počtu učitelek a od 50. let 20. století mluvíme o feminizaci školství.¹⁰⁷

2.1.2 Poválečné období po roce 1948

Zásadní zlom nastal po 2. světové válce, kdy v Československu došlo po roce 1948 k výraznému růstu zaměstnanosti žen.¹⁰⁸ Ovšem v každém jednotlivém oboru je míra feminizace odlišná a začíná docházet k tomu, že určité profese začínají být čistě ženským povoláním.¹⁰⁹ „Výrazná feminizace učitelké profese značně souvisí s dynamickým růstem vzdělání žen a s určitým jednostranným profesním zaměřením ženské populace.“¹¹⁰ Pro společnost v 50. letech byla charakteristická vysoká účast žen skoro ve všech sektorech národního hospodářství. Tento jev byl doprovázen několika opatřeními, které si kladly za cíl vytvořit ideální podmínky pro rozvoj osobnosti ženy (ve smyslu marxisticko-leninských myšlenek).¹¹¹ Podle marxisticko-leninistického myšlení je osvobození ženy podmíněno třemi faktory – „zapojením žen do ekonomické činnosti, existencí socialistického hospodářství a vytvořením takových výrobních odvětví, která zmírní a postupně odstraní domácí dřinu.“¹¹² Naopak, v 60. letech probíhaly diskuse, zda by se ženy neměly vrátit do domácnosti a k „vlastní činnosti“ v kruhu rodiny, jelikož

¹⁰⁵ STRNADLOVÁ, Alice. *Problematika genderu v základních školách: studijní text*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2012. 23 s. ISBN 978-80-7464-198-5.

¹⁰⁶ CIHLÁŘ, Jiří. *České školy na zabraném Orlicku v letech okupace 1938–1945* [online]. Orlický deník.cz [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: https://orlicky.denik.cz/zpravy_region/ceske-skoly-na-zabranem-orlicku-v-letech-okupace-1938-1945-i-20150218.html

¹⁰⁷ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 20 s. ISBN 80-903331-5-X.

¹⁰⁸ UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948–1989*, Praha: Univerzita Karlova, 2013. 68 s. ISBN: 978-80-7290-641-3.

¹⁰⁹ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelkého povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987, 226 s.

¹¹⁰ Tamtéž, 226 s.

¹¹¹ BÁRTOVÁ, Eva. *Žena a rodina v zrcadle společenského výzkumu v ČSSR*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 1973, roč. 9, č. 2, 206 s.

¹¹² BAUEROVÁ, Jaroslava. *Zaměstnaná žena a rodina*. Praha: Práce, 1974. 38 s.

začalo docházet k negativním projevům ekonomiky jako byla přezaměstnanost a feminizace určitých odvětví práce.¹¹³

Prvními impulzy v této cestě byly učiněny z podnětu Slovenské sociologické společnosti a výboru Slovenského svazu žen. V roce 1972 byly pod záštitou těchto institucí uspořádány státní semináře, kterých se zúčastnili zástupci ÚV KSČ, ÚV KSS, ČSŽ, SZŽ, Československé rady žen, a další pracovníci z řad ministerstev, vědeckých institucí, tisku i zahraniční hosté. Cílem těchto seminářů bylo vyřešit problém funkce ženy ve společnosti a vytvoření všeobecných podmínek, které by zvýšily účast žen na otázkách veřejné sféry. S vývojem společnosti se mění kritéria „vypovídající o postavení ženy ve společnosti, vznikají kritéria nová – např. intenzita pronikání ženské pracovní síly do povolání dosud výhradně mužských...“¹¹⁴

V této době dochází k dalšímu výraznému růstu zaměstnanosti žen, s tím souvisí i nárůst vyššího vzdělání, „vyšší frekvenci postupu mužů na žebříčku míst v povolání ve srovnání s ženami, které častěji obsazují nižší stupně tohoto žebříčku.“¹¹⁵ V 70. letech se nejvíce feminizovanými obory stává obchod, zdravotnictví, doprava a v neposlední řadě školství. Právě v těchto oborech docházelo k největšímu nárůstu pracujících žen. „Z celkového přírůstku ve výši 560 tis. žen představoval přírůstek žen v těchto čtyřech subsektorech celkem 416 tis., tj. 74 %.“¹¹⁶ Je jasné, že podíl učitelek se velmi lišil na jednotlivých typech škol. „Absolutně jsou ženy zastoupeny v předškolních zařízeních. Tradičně jsou ženy v převaze na základních školách. Na gymnáziích stoupl počet žen od roku 1970 do r. 1984 o 10 %. Na středních odborných učilištích má podíl žen od r. 1970 rovněž stoupající tendenci...Relativně nízké procento žen vykazuje střední odborné školy.“¹¹⁷

Na počátku sledování údajů o učitelích na základních školách, tj. od školního roku 1945/46, tvořili většinu učitelského sboru muži. Podíl učitelek v tomto roce na

¹¹³ WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. 37 s. ISBN 978-80-7419-252-4.

¹¹⁴ BÁRTOVÁ, Eva. Žena a rodina v zrcadle společenského výzkumu v ČSSR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 1973, roč. 9, č. 2, 206-207 s.

¹¹⁵ Tamtéž, 207 s.

¹¹⁶ MISAŘ, Miroslav. *Terciální sektor*. Praha: Svoboda, 1971. 219 s.

¹¹⁷ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987, 228 s.

měšťanských školách tvořil 39 % z celkového počtu učitelů, o něco více bylo učitelek na obecných školách, kdy jejich podíl dosahoval 46 %.¹¹⁸

V 50. letech 20. století dochází k soustavnému zvyšování počtu učitelek na základních školách.¹¹⁹ V roce 1953/54 byl již na základních školách vyšší počet žen (55 %) než mužů, přestože v té době jejich počet o 5 % přesahoval polovinu. Do roku 1965/66 se zastoupení žen-učitelek zvýšilo na 71 %, v následujícím desetiletí podíl žen tvořil 77 % a od roku 1982/83, kdy činil jejich podíl 82 %, lze tuto situaci považovat za stabilní. Nejvyšší podíl (84 %) byl zaznamenán v letech 1989/90.¹²⁰ Zastoupení žen se také výrazně lišilo v jednotlivých stupních základních škol. (viz Tabulka 5)

Tabulka 5: Podíl žen z počtu učitelů základních škol

	celkem			1. stupeň			2. stupeň		
	celkem	ženy	%žen	celkem	ženy	%žen	celkem	ženy	%žen
1953/54	44100	24369	55,3
1960/61	59288	39366	66,4
1965/66	61842	43955	71,1
1970/71	61565	45374	73,7
1975/76	59261	45960	77,6
1980/81	57044	45810	80,3	23981	22041	91,9	33063	23769	71,9
1985/86	61682	51340	83,2	25392	23862	94,0	36289	27478	75,7
1989/90	61791	51599	83,5	23145	21806	94,2	38646	29793	77,1

Zdroj: (Gobyová, s. 7)

„Na 1. stupni je od roku 1980/81, kdy se tyto údaje v uvedeném členění začaly sledovat, podíl žen z celkového počtu učitelů takřka konstantní.“¹²¹ V roce 1980/81 činil podíl žen

¹¹⁸ Školy měšťanské, obecné, pro děti neplnosmyslné a školy mateřské v zemi České a Moravskoslezské podle stavu dne 31. prosince 1945. Zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1946, roč. 27, č. 2-4, 396 s.

¹¹⁹ SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivě vedené škol.* Praha: Otevřená společnost, 2006. 37 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

¹²⁰ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství.* Praha: ÚIV, 1994. 6-7 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹²¹ Tamtéž, 7 s.

92 % a v roce 1988/89 dosáhl nejvyšší hodnoty (94 %). V současné době, tzn. v roce 2020/2021, činí podíl žen z celkového počtu učitelů na 1. stupni 91 %.¹²²

Na 2. stupni se podíl žen v letech 1980/81 pohyboval mezi 72 %. Nejvyššího zastoupení žen bylo dosaženo ve 2. polovině 80. let, kdy se pohybovalo mezi 76–77 %.¹²³ Pro zajímavost uvedme, že tento podíl je prakticky totožný i v roce 2020/21 (75 %).¹²⁴

Informace o počtu učitelek na středních školách byly sledovány od roku 1966. Od roku 1966/67 do roku 1990/91 se zastoupení žen zvýšilo z 37 % na 55 %. (viz Tabulka 6) Přelom nastal v roce 1980/81, kdy ženy poprvé tvořily nadpoloviční podíl z celkového počtu učitelů.¹²⁵ V současné době činí podíl žen z celkového počtu učitelů 60 %.¹²⁶ Střední školy se tradičně dělí do tří základních typů – gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště. V každém jednotlivém typu je míra feminizace učitelského sboru odlišná, jak lze vidět z grafu č. 1.¹²⁷

Tabulka 6: Podíl žen z počtu učitelů středních škol

	Interní			externí		
	celkem	ženy	% žen	celkem	ženy	% žen
1966/67	20025	7489	37,4	7675	.	.
1970/71	22269	9162	41,1	6836	1360	19,9
1975/76	22703	10636	46,8	6218	1293	20,8
1980/81	24728	12445	50,3	6608	1307	19,8
1985/86	26531	14251	53,7	6598	1648	25,0
1990/91	30557	16926	55,4	8163	2682	32,9

Zdroj: (Gobyová, s. 9)

¹²² MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství 2020/2021 - výkonové ukazatele: C1.12 Základní vzdělávání – učitelé (počet, přepočtení na plně zaměstnané, začínající) – podle zřizovatele a stupně ZŠ* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

¹²³ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 7 s. ISBN 80-211-0205-5.

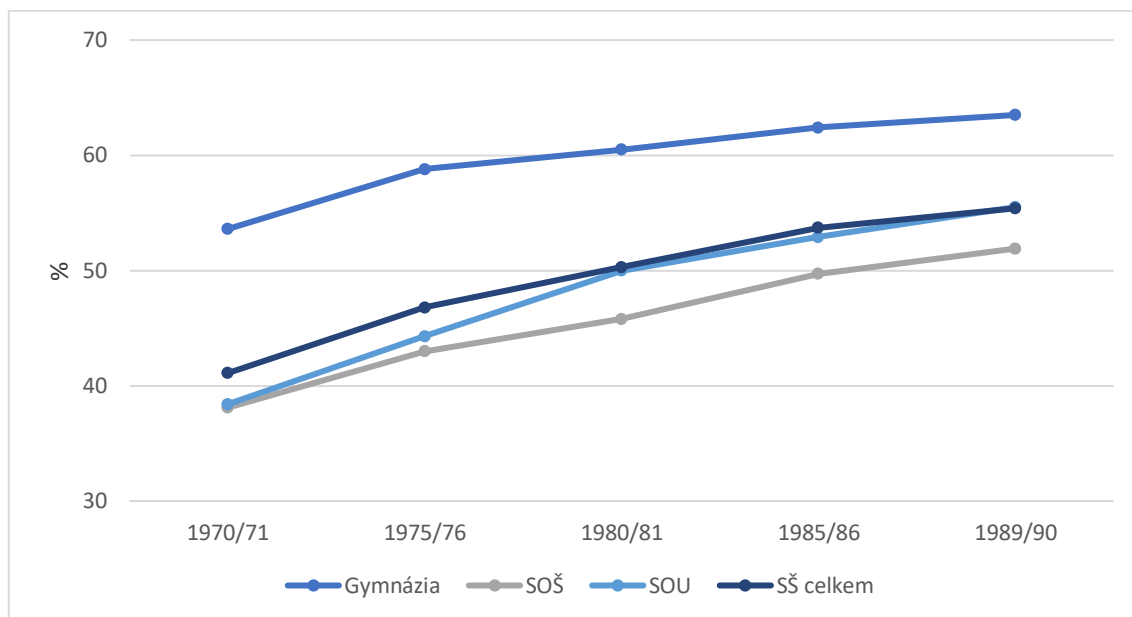
¹²⁴ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství 2020/2021 - výkonové ukazatele: C1.12 Základní vzdělávání – učitelé (počet, přepočtení na plně zaměstnané, začínající) – podle zřizovatele a stupně ZŠ* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

¹²⁵ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 8 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹²⁶ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství 2020/2021 - výkonové ukazatele: C1.12 Základní vzdělávání – učitelé (počet, přepočtení na plně zaměstnané, začínající) – podle zřizovatele a stupně ZŠ* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

¹²⁷ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 9 s. ISBN 80-211-0205-5.

Graf č. 1: podíl žen z počtu učitelů na středních školách

Zdroj: (Gobyová, s. 9)

Informace o počtu učitelek gymnáziích jsou sledovány od roku 1962/63, kdy podíl žen nečinil ani polovinu z celkového počtu vyučujících. Tato situace se změnila o 4 roky později, kdy podíl učitelek činil 50 %. (viz Tabulka 7) „Nejvyšších hodnot dosáhl v roce 1991/92, kdy činil 66 %“.¹²⁸

Tabulka 7: Podíl žen z počtu učitelů gymnázií

	interní			externí		
	celkem	ženy	%žen	celkem	ženy	%žen
1962/63	3163	1390	43,9	925	59	6,4
1966/67	4102	2069	50,4	525	72	13,7
1970/71	4198	2252	53,6	325	125	38,5
1975/76	4962	2919	58,8	537	137	25,5
1980/81	5355	3240	60,5	738	157	21,3
1985/86	5927	3700	62,4	1127	179	15,9
1989/90	6883	4373	63,5	1289	246	19,1

Zdroj: (Gobyová, s. 10)

Počty učitelů jsou na středních odborných školách sledovány od roku 1966/67. Podíl žen v roce 1966/67 činil 34 % z celkového počtu učitelů. (viz Tabulka 8) Zatímco na

¹²⁸ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 10 s. ISBN 80-211-0205-5.

gymnáziích ženy tvořily nadpoloviční většinu učitelů už v roce 1966/67, na středních odborných školách tato situace nastává až v roce 1989/90.¹²⁹

Tabulka 8: Podíl žen z počtu učitelů středních odborných škol

	interní			externí		
	celkem	ženy	%žen	celkem	ženy	%žen
1966/67	9573	3086	33,5	4398	.	.
1970/71	10992	4190	38,1	4424	1008	22,8
1975/76	10907	4690	43,0	4422	1019	23,0
1980/81	11279	5161	45,8	4024	854	21,2
1985/86	10766	5347	49,7	3623	1095	30,2
1989/90	12308	6387	51,9	4307	1433	33,3

Zdroj: (Gobyová, s. 11)

„Tradičně nejvyšší jsou podíly učitelek na zdravotnických a knihovnických školách.“¹³⁰

V roce 1990/91 činil tento podíl na středních knihovnických školách 80 % a na středních pedagogických školách 66 %. Oproti tomu nejnižší počty učitelek byly na lesnických školách, dále pak středních zemědělských školách a středních průmyslových školách. (viz *Tabulka 9*) Na konci 80. let tvoří ženy nadpoloviční většinu z celkového počtu učitelů na určitých středních odborných školách – obchodní akademie, a již zmíněné knihovnické a zdravotnické školy.¹³¹

¹²⁹ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 11 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹³⁰ Tamtéž, 12 s.

¹³¹ Tamtéž, 12-13 s.

Tabulka 9: Podíl žen z počtu učitelů jednotlivých typů středních odborných škol

	Střední průmyslové školy	Obchodní akademie	Střední zemědělské školy	Střední lesnické školy	Střední knihovnické školy	Střední pedagogické školy	Konzervatoře
1962/63	17,6	38,1	.	.	47,4	49,3	30,6
1966/67	21,2	45,1	22,1	.	64,9	52	.
1970/71	22,9	51,2	21,7	.	73,8	51,3	.
1975/76	28,4	57,7	26,4	9,3	76,9	59,2	41,4
1980/81	31,3	61,6	27,9	11,4	76,9	62,8	43,2
1985/86	35	66,5	27,6	10,3	82,5	65,6	41,2
1990/91	38	69	29,1	17,9	80	65,7	45,8

Zdroj: (Gobyová, s. 12)

Údaje o počtu učitelek na středních odborných učilištích jsou zjišťovány již od roku 1964/65, kdy jejich podíl z celkového počtu učitelů činil 36 %. Od roku 1964/65 do roku 1989/90 tato hodnota vzrostla na 55 %. (viz *Tabulka 10*) Největší nárůst podílu učitelek byl zaznamenán v 70. letech.¹³²

Tabulka 10: Podíl žen z počtu učitelů středních odborných učilišť

	interní			externí		
	celkem	ženy	%žen	celkem	ženy	%žen
1964/65	6198	2230	36	3702	.	.
1970/71	7079	2720	38,4	2087	227	10,9
1975/76	6834	3027	44,3	1259	137	10,9
1980/81	8094	4044	50,0	1846	296	16,0
1985/86	9838	5204	52,9	1848	374	20,2
1989/90	10792	5992	55,5	2540	519	20,4

Zdroj: (Gobyová, s. 12)

¹³² GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 12 s. ISBN 80-211-0205-5.

2.2 Feminizace škol v zahraničí

Feminizace školství se shodou okolností objevuje ve většině vyspělých zemí. Když nebudeme brát v potaz počty učitelek v mateřských školách, které jsou výlučně ženskou institucí, tak největší zastoupení učitelek ve všech vyspělých zemích najdeme na školách primární úrovně.¹³³ V západoevropských zemích, v Kanadě a Japonsku se základní školní docházka udržuje šest let, zatímco v bývalých východoevropských zemích trvá školní docházka osm let, což je srovnatelné s naší školní docházkou. Díky této skutečnosti nejsou informace zcela srovnatelné, protože majorita školských systémů v Evropě má přibližně o dva roky kratší školní docházku, než je docházka české školy primární úrovně.¹³⁴

V naprosté většině zemí se podíl žen z celkového počtu učitelů po roce 1945 zvyšuje. (viz *Tabulka 11*) Za sledované období (od roku 1950 do 1990) došlo k nejvyššímu procentuálnímu nárůstu počtu žen v Německu (kde byl nárůst o téměř 41 %), dále pak v Rakousku (31 %) a nárůst kolem 25 % mělo i Maďarsko a Belgie. Naopak ke stagnaci nebo i poklesu podílu učitelek ve školách primární úrovně dochází (mezi lety 1950 a 1990) v Kanadě a ve Švédsku, přestože podíl zastoupení učitelek v obou zemích dosahoval v roce 1990 69 %.

„Nejvyšší podíl žen z celkového počtu učitelů na školách primární úrovně byl v roce 1990 v Itálii (90 %), kde školní docházka trvá 5 let. Tato hodnota je zhruba na úrovni našeho 1. stupně základní školy (93 %), při jeho trvání čtyř let.“¹³⁵

Česká republika patří mezi země s nejvyšším podílem učitelek, vyšších hodnot dosahuje jen Itálie a Maďarsko. Z údajů z roku 1990 vyplývá, že ve střední Evropě (Česká republika, Polsko, Německo, Maďarsko a Rakousko) podíl zastoupení žen na školách primární úrovně přesáhl 80 %. V západních zemích (Velká Británie, Francie, Belgie) je tato hodnota nad 70 %.

Je nutné zmínit, „že příprava učitelů u nás je již od roku 1964 realizována na úrovni vysokoškolského studia, zatímco v řadě zemí příprava pedagogů pro školy primární

¹³³ BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, roč. 12, č. 4, 21 s.

¹³⁴ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994, 24 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹³⁵ Tamtéž, 24 s.

úrovně byla donedávna...realizována na školách sekundární úrovně...“¹³⁶ Tato skutečnost je jedním z důvodů, proč jsou rozdíly hodnot mezi jednotlivými zeměmi tak velké a proč není jednoduché porovnávat míru feminizace mezi výše zmíněnými zeměmi. I přes značné rozdíly v míře kvalifikace pedagogů a navzdory různorodým školským systémům vybraných zemí lze konstatovat, že Česká republika patří mezi státy s nejvyšší mírou feminizace školství jak primární, tak i sekundární úrovně.¹³⁷ Podle Bendla by bylo samozřejmě ideální, kdyby ve školství došlo k rovnováze mezi počty ženských a mužských pedagogů, ale reálně takový stav nelze ve školství vyspělých zemí očekávat. Zajímavé je, že s problémem feminizace se potýká většina vyspělých zemí i přes to, že platové podmínky a společenská prestiž učitelského povolání jsou mnohem lepší než v České republice.¹³⁸ Tento argument ukazuje, že feminizace školství není jen výsledkem nižších platů, ale dochází k ní v zemích, kde jsou platy učitelů nadprůměrné.

¹³⁶ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 25 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹³⁷ BENDL, Stanislav. *Feminizace školství a její pedagogické konsekvence*. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, roč.12, č. 4, s. 21

¹³⁸ Tamtéž, 21 s.

Tabulka 11: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol primární úrovně ve vybraných zemích

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
ČR	.	.	68	69	73	77	79	82	82
Belgie	.	.	55	55	56	57	59	63	78
Bulharsko	.	.	65	66	69	71	72	75	77
Dánsko	43	47	51	.	51	52	48	57	60
Finsko	64	63	66	64	60	61	.	.	.
Francie	.	.	67	66	68	66	68	68	71
Itálie	72	73	74	75	77	83	87	89	90
Japonsko	49	46	45	49	51	55	57	56	58
Kanada	80	.	79	80	.	72	67	58	69
Nizozemí	47	48	52	52	49	46	46	64	64
Norsko	.	45	52	57	61	51	56	58	63
Maďarsko	58	63	63	69	73	78	80	82	84
Polsko	.	.	71	75	80	81	83	82	82
Portugalsko	82	80	87	87	89	81	81	83	.
Rakousko	54	51	52	57	63	71	76	79	82
SRN	39	40	43	50	56	60	62	79	80
Španělsko	58	58	67	69	65
Švédsko	66	64	.	.	83	81	81	.	69
Švýcarsko	52	53	54
Velká Británie	72	74	75	77	77	81	78	80	78

Zdroj: (Gobyová, s. 25)

Majorita zemí má školy sekundární úrovně ve dvou úrovních (nižší a vyšší). „Nižšímu stupni v České republice zhruba odpovídá 2. stupeň základní školy, vyššímu stupni odpovídají naše střední školy.“¹³⁹ Informace o počtu učitelek na školách sekundární úrovně nejsou ve většině zemí dostupné. Nejvyšší podíl žen z celkového počtu učitelů v roce 1990 měla shodně Itálie a Bulharsko (61 %). Opačnou tendenci vykazovalo Japonsko, kde hodnota dosáhla 29 %, a Nizozemí (28 %).

¹³⁹ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 26 s. ISBN 80-211-0205-51.

Tabulka 12: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol sekundární úrovně ve vybraných zemích

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
ČR	.	.	33	35	43	43	46	45	45
Belgie	48	49	50	51	53
Bulharsko	61	.	57	.	49	52	53	57	61
Dánsko	35	36	33	32
Finsko	57	58	57	55	53
Francie	.	.	.	52	54	.	.	55	57
Itálie	53	57	59	59	.	55	58	61	61
Japonsko	22	22	21	22	27	25	26	28	29
Kanada	40	.	42	41	.	42	40	.	54
Nizozemí	20	24	24	22	.	.	.	28	28
Norsko	19	18	34	32	33
Maďarsko	.	39	42	48	48	48	.	.	.
Polsko	.	.	50	53	40	46	52	53	55
Portugalsko	43	.	.	48	53	56	59	.	.
Rakousko	.	31	34	35	45	49	51	54	56
SRN	3	35	34	34	35	40	41	44	41
Španělsko	34	38	45	48
Švédsko	42	44	.	44	44	45	47	.	.
Švýcarsko	19	13
Velká Británie	46	46	46	45

Zdroj: (Gobyová, s. 27)

V ostatních zemích se pohybuje medián kolem 50 %. (viz Tabulka 12) V roce 1990 činil podíl učitelek středních škol v České republice 45 % z celkového počtu učitelů, což Českou republiku řadí k zemím s nejvyšší úrovní feminizace školství. „Také je nutno brát v úvahu, že v západních zemích odpovídá nižší stupeň sekundárního vzdělávání našemu 2. stupni základních škol, přičemž učitelé našich základních škol jsou vykazováni v rámci škol primární úrovně.“¹⁴⁰ Česká republika od začátku 60. let, kdy hodnota dosahovala 33 %, do roku 1990 (55 %) vykazuje zvýšení podílu učitelek. Podobné zvýšení nastalo v Kanadě, Španělsku a vůbec k nejvyššímu zvýšení podílu učitelek na školách sekundární úrovně (o 22 %) došlo v Rakousku. Ke stagnaci feminizace školství sekundární úrovně

¹⁴⁰ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 26 s. ISBN 80-211-0205-51.

docházelo v Itálii a Nizozemí, a v Německu se dokonce míra zastoupení žen snížila o 3 %.

„V nižším a vyšším sekundárním vzdělávání se podíl učitelů-mužů zvyšuje, i když ve většině zemí zde také převažují ženy. Výjimkou jsou v úrovni vyššího sekundárního vzdělávání učitelé zejména v Dánsku (70 % mužů), Německu (60 %), Nizozemsku (60 %), Švýcarsku (68 %), Číně (64 %)“¹⁴¹

Zajímavým úkazem je i to, že ve všech zemích převažují počty žen v rámci mladých učitelů – tzn. „čím nižší je věková kategorie učitelů, tím vyšší je v ní podíl žen“, což bude v budoucnu znamenat, že se školství ještě více zfeminizuje.¹⁴²

¹⁴¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2007. 182-183 s. ISBN 978-80-262-1228-7.

¹⁴² Tamtéž, 183 s.

3 DISKUSE O FEMINIZACI ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU V 70.

A 80. LETECH

Téma feminizace školství a měnící se postavení žen je pro dějiny pedagogiky velmi zásadním. Jak již víme z předchozích kapitol, feminizace není otázkou posledních několika let, ale je to proces, se kterým se pedagogika potýká přes 150 let. V průběhu doby se střídaly názory na tuto problematiku. V následující kapitole se zaměříme na 70. a 80. léta 20. století a budeme reflektovat názory odborníků a laiků z dobových zdrojů.

První výzkumy, které se zabývají projevem feminizace určitých povolání, se provádí od 60. let. První stať, která poukazuje na feminizaci jako na vážný problém, je od K. Kurilové, která prováděla obsáhlé výzkumy o pedagogích na Slovensku. Kurilová „se snaží poskytnout přehled o některých příčinách feminizace a na základě její charakteristiky poukazuje na nutnost řešení uvedeného společenského jevu.“¹⁴³

Autoři, Janáček a Mandler, ve své publikaci z poloviny 60. let zase popisují feminizaci jako nepříznivý jev, který s sebou do budoucna ponese mnoho negativ. Ženy jsou podle autorů více citlivé a „mívají trochu odlišné aspekty, a nacházejí proto jiné souvislosti, volí jiný způsob argumentace.“¹⁴⁴ Ale i převaha mužů-učitelů by byla ve školství velkým problémem. Tudíž je žádoucí, aby nejen ve školství, ale i v ostatních oborech nastala jistá rovnováha mužských a ženských sil.¹⁴⁵ Stejně tak i Máchová (1963) je toho názoru, že se feminizace ve školství projevuje negativně – „odhlédneme-li už od úrovně poznatků, jimž se vyučuje na střední škole, projevilo se (pokračování procesu feminizace) nepříznivě především v nezájmu studentů (chlapců) o studium pedagogických fakult.“¹⁴⁶

„Nedostatek kvalifikovaných pedagogů, přepjatá feminizace našeho školství...mohou – a tak tomu také často je – jen zesilovat nedostatky rodinné výchovy.“¹⁴⁷ Mládež je výsledkem nejen výchovy svých rodičů a školních institucí, ale také socialistického prostředí se všemi jeho klady i zápory. Podle Beranové (1964) má feminizace dopad i na

¹⁴³ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 229 s.

¹⁴⁴ MANDLER, Emanuel, JANÁČEK, Josef. *Kniha o Praze 1965*. Praha: Orbis, 1965. 150 s.

¹⁴⁵ Tamtéž, 150 s.

¹⁴⁶ MÁCHOVÁ, Jiřina. *Lidé a socialismus: problémy socialistického způsobu života*, Praha: Svobodné slovo, 1963. 29 s.

¹⁴⁷ *Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 49 s.

soukromou oblast, a tím (podle autorky negativně) zasahuje a ovlivňuje rodinnou výchovu.¹⁴⁸ Dalším nepříznivým jevem, který se v polovině 60. let v souvislosti s feminizací objevoval, byla častá diskriminace žen, co se týče zastoupení žen ve vyšších funkcích (ředitel škol, zástupce školy atd.).¹⁴⁹ Ačkoliv je školách větší převaha žen, nijak se to neodráží v počtu ocenění. „V letech 1955-1963 obdrželo celkem 786 učitelů titul zasloužilý učitel; z tohoto počtu bylo 550 mužů a pouze 236 žen, to je 30 %.“¹⁵⁰ Jak podotýká Beranová, s ohledem na rostoucí feminizaci školství spolu s tímto způsobem oceňování budou za chvíli „vznamenáni všichni muži, kteří na školách učí.“¹⁵¹

Na problematiku zastupování žen ve vyšších funkcích nám navazuje výzkum prováděný v 70. letech, který zkoumal problematiku učitelského povolání. Mrkosová ve svém článku v Sociologickém časopisu píše, že se feminizace školství na začátku 70. let jeví na každé škole a na každém jednotlivém stupni jinak. Jediný jev, který se téměř na všech školách projevuje, je obsazování prestižně nižších funkcí ženami.¹⁵² „Na venkovských školách vyučují muži převážně na 2. stupni a ženy převážně na 1. stupni, na městských školách tento trend u mužů zesiluje, zatímco ženy zde vyučují rovnoměrně na 1. i 2. stupni.“¹⁵³ Stejně je tomu tak i u obsazování pozice ředitele – nejvíce žen v této funkci najdeme na jednotřídních školách (42 %), méně ředitelek je na venkovských školách (17 %) a na městských základních školách pracuje jen 11 % ředitelek. Příčin, které vedou k tomuto jevu je mnoho – například povinnosti týkající se rodiny, málo volného času nebo omezené možnosti vzdělávání. Dalším negativem, který výzkum odhalil, bylo využití volného času pedagogů. Aktivit, které učitelé ve svém volném čase uskutečňují, je velmi málo a jejich struktura je chudá. Podle výzkumu ženy svůj volný čas využívají velice monotónně a pasivně kvůli „mnohým společenským, pracovním a osobním bariérám“ omezující jejich volný čas. Jediné pozitivum, které výzkum přinesl, bylo zjištění, že učitelství se řadí k jedněm z nejvíce stabilních zaměstnání – valná většina

¹⁴⁸ *Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 49 s.

¹⁴⁹ MEJSTRÍK, Václav. *Čeští učitelé na cestě k socialismu*. Praha: SPN, 1975. 117-118 s.

¹⁵⁰ *Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 480 s.

¹⁵¹ Tamtéž, 481 s.

¹⁵² MRKOSOVÁ, Milada. Některé aspekty volného času v sociologickém výzkumu osobnosti učitele. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 1972, roč. 8, č. 3, 327 s.

¹⁵³ BÁRTOVÁ, Eva. Žena a rodina v zrcadle společenského výzkumu v ČSSR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 1973, roč. 9, č. 2, 209 s.

učitelů by podle průzkumu nikdy ze svého povolání neodstoupila¹⁵⁴ mimo jiné kvůli tomu, že škola zřizovala pro učitele byty, jichž byl v té době často nedostatek.

Mezi hlavní negativa plynoucí z feminizace lze zařadit skutečnost, že učitelské sbory s vyšším podílem žen neprodukuje vždy kladnou atmosféru – ženy mají sklon k přenášení osobních problémů do pracovní sféry; feminizace způsobuje narušení „vyváženosti mezi působením mužského a ženského prvku v pedagogickém procesu.“¹⁵⁵ Často u žen dochází k pracovnímu vytížení, což ovlivňuje kvalitu učitelské činnosti a v neposlední řadě „ženě-učitelce způsobují řadu obtíží ve vykonávání její profese mateřské a rodinné povinnosti.“¹⁵⁶

Spolu s využitím volného času se pojí i vysoká prestiž, kterou měla učitelská profese v minulosti, jež vycházela z hojné účasti pedagogů ve veřejném životě. Dnes jsou v politických a veřejných funkcích zastoupeni především ředitelé městských škol. „U ředitelů jednotřídních škol, kde působí ve funkci vysoké procento žen, a mezi učiteli je účast ve veřejném životě značně menší.“ Výzkum mimo jiné odhalil jisté přetížení pedagogů a ředitelů díky administrativní práci. „Provedený výzkum ukázal na určité přetížení ředitelů i učitelů organizačně řídicí prací, a to zvláště administrativními povinnostmi a operativní činností.“¹⁵⁷

Do této tematiky zasahují i výzkumy V. Špendly v polovině 70. let, který se zabýval zkoumáním vztahů pedagogů ke své profesi. Z výzkumu vyplývá, že „na všech druzích škol jsou s učitelským povoláním více spokojeny ženy. Učitelky rovněž uvádějí..., že by i nadále setrvaly v učitelské profesi, což je možno považovat za vyšší míru identifikace s povoláním.“¹⁵⁸ Výzkum také prokázal skutečnost, že na školách, kde je větší zastoupení žen v učitelském sboru, dochází často ke konfliktům. Podle Špendly může být příčinou tohoto jevu fakt, že ženy „mají obecně více povinností v rodině a domácnosti, a tak i konflikty a problémy v této oblasti působí více negativně na jejich psychiku.“¹⁵⁹ „Přestože ženy mají hlubší vztah k učitelské profesi, sledují mnohem méně než muži nové pedagogické

¹⁵⁴ MEJSTŘÍK, Václav. *Čeští učitelé na cestě k socialismu*, Praha: SPN, 1975. 118 s.

¹⁵⁵ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 233 s.

¹⁵⁶ Tamtéž, 233 s.

¹⁵⁷ MEJSTŘÍK, Václav. *Čeští učitelé na cestě k socialismu*. Praha: SPN, 1975. 118 s.

¹⁵⁸ ŠPENDLA, Vojtech. *Učitel' a učitel'ská profesia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974. 231 s.

¹⁵⁹ Tamtéž, 231 s.

poznatky a mají menší aspirace a méně jasnou představu o své osobní autoritě ve škole i na veřejnosti. Má-li žena plnit všechny své společenské i osobní role, musí usilovat o získání větších časových rezerv, aby mohla navázat na tradice učitelství jako nositele společenského a kulturního dění.¹⁶⁰

Mezi hlavní problémy, které odborníci vnímají, patří nedostatek zájemců o učitelské povolání, nedostatek aprobovaných učitelů, jejich malá stabilizace¹⁶¹ a především přemíra feminizace na základních školách.¹⁶² Podle Mojžíška (1975) je dalším problémem skutečnost, že se do způsobu a kvality výuky promítá, zda je učitelem muž nebo žena. Feminizace má vliv mimo jiné i na metody výuky, sociální klima na školách a na vztah mezi pedagogem a jeho žáky.¹⁶³ Bohužel svou myšlenku dále nerozvedl.

V souvislosti se sociálním klimatem na škole uvedeme studii z poloviny 70. let zabývající se vzájemným působením mezi učiteli a žáky stejného pohlaví. Výsledky studie naznačují, že muži mohou nadržovat žákům stejného pohlaví více než ženy.¹⁶⁴ Co se týče působení učitelů na žáky, tak Smetáčková ve své publikaci zmiňuje, že feminizace školství má mimo jiné vliv i na výběr kariérní dráhy žáků. Je známo, že jisté předměty většinou vyučují muži (např.: tělesná výchova) a jiné zase ženy-učitelky. „To koresponduje a představou určitých oborů a předmětů jako typicky ženských či mužských.“¹⁶⁵

S ohledem na budoucnost školství je potřeba řešit aktuální problémy, tzn. najít způsob, jak učinit učitelské povolání atraktivnějším pro mladé lidi a spolu s tím zvýšit prestiž pedagogického povolání. Podle Mejstříka (1975) půjde o dlouhodobý proces, ve kterém bude hrát velkou roli „zkvalitnění přípravy budoucích učitelů, modernizace vyučovacího procesu a celkové zlepšování pracovních a životních podmínek.“¹⁶⁶

¹⁶⁰ BÁRTOVÁ, Eva. Žena a rodina v zrcadle společenského výzkumu v ČSSR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 1973, roč. 9, č. 2, 209 s.

¹⁶¹ Tzn. velká fluktuace žen, které často odcházely na mateřskou.

¹⁶² HAVLÍN, Josef. *Celostátní konference učitelů (Praha 20.-21. duben 1979)*. Praha: SPN, 1979. 132 s.

¹⁶³ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací metody*, Praha: SPN, 1975. 45 s.

¹⁶⁴ LAHADERNE, Henriette M. Feminized Schools: Unpromising Myth to Explain Boys' Reading Problems. *The Reading Teacher*, 1976, roč. 29, č. 8, 779 s.

¹⁶⁵ SMETÁČKOVÁ, Irena, et al. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007, 38 s. ISBN 978-80-87110-00-3.

¹⁶⁶ MEJSTŘÍK, Václav. *Čeští učitelé na cestě k socialismu*. Praha: SPN, 1975. 118 s.

Misař (1971) je toho názoru, že feminizace do budoucna představuje velký problém, který ovlivní rozvoj celé ekonomiky. Proto je nutné, aby hospodářská a sociální politika učinila jistá opatření, která by mohla tento problém do budoucna zmírnit. Podle něj by se měl časem počet zaměstnaných žen stabilizovat a nevylučuje pokles podílu žen v některých oborech.¹⁶⁷ Na Misaře a Mejstříka navazuje mnoho autorů, kteří si kladou otázku, zda jde o trvalý jev a proč se počet žen zvyšuje v některých oborech. Mnoho studií poukazuje na fakt, že feminizace školství bude i nadále přetrvávat a bude nutné provádět další výzkumy, které by napomohly vytvořit podmínky pro odstranění negativních aspektů feminizace.¹⁶⁸ Podle Bauerové (1974) bude feminizace přetrvávat ještě několik desítek let. V budoucnu bude nutné vyrovnat mzdové rozdíly, které způsobují, že se muži těmto povoláním s nízkým platem vyhýbají. Mimo jiné je zapotřebí, „aby zanikly tradiční představy o tom, co je vhodné a není vhodné pro muže a pro ženy.“¹⁶⁹

Mnoho autorů ve svých publikacích řeší otázku, zda má feminizace školství pozitivní nebo negativní dopady, které značně ovlivňují pedagogickou činnost. V následujících odstavcích si nastíníme, jak odborníci na feminizaci nahlíželi.

Za pozitiva feminizace školství lze pokládat fakt, že ženy jsou citlivější a emocionálně založené (než jejich mužské protějšky) a to má velký vliv na vývoj osobnosti žáků; dále mají ženy „přirozeně blízký vztah k dětem, který umožňuje ženám-učitelkám přistupovat k žákům s větším porozuměním“¹⁷⁰ a nakonec zapojení žen do ekonomické činnosti je důležitým faktorem pro vývoj socialistické společnosti. Také díky přirozenému emocionálnímu vztahu žen k dětem, jsou učitelky více citlivé, trpělivé, laskavé a jsou schopny dětem lépe porozumět a pochopit je. Jak již bylo uvedeno, negativ plynoucí z feminizace je podle autorů též mnoho, např.: „časté suplování, snížená kvalita vyučování, ...časté absence, plynoucí z péče o vlastní nemocné děti, ...menší autorita, ...neochota experimentovat apod.“¹⁷¹

Převládají názory, že „učitelská profese je ženám přirozeně blízká pro jejich bio-psychické předpoklady, bližší vztah k dětem a svou roli hraje i skutečnost, že učitelské povolání není pro

¹⁶⁷ MISAŘ, Miroslav. *Terciální sektor*. Praha: Svoboda, 1971. 220 s.

¹⁶⁸ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 233 s.

¹⁶⁹ BAUEROVÁ, Jaroslava. *Zaměstnaná žena a rodina*. Praha: Práce, 1974. 26 s.

¹⁷⁰ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 233 s.

¹⁷¹ Tamtéž, 230 s.

ženu v tak zásadním rozporu s její úlohou v rodině¹⁷², jako je tomu u profesí jiných.“¹⁷³ Marková (1987) je toho názoru, že ideálními podmínkami pro úspěšné provozování učitelské profese jsou mimo jiné i určité povahové rysy spolu s přirozeným vztahem k dětem a eventualitou aplikovat zkušenosti z výchovy vlastních potomků do školního prostředí – v tomto ohledu je učitelské povolání pro ženy přirozenější než pro muže.¹⁷⁴ Velkou výhodou, kterou ženy v této práci disponují, jsou jejich přirozené mateřské schopnosti, jež se spojují především s péčí a výchovou vlastních dětí.¹⁷⁵ Obdobné diskuse ve vedly i v jiných zemích. Např. na konci 70. let se ve Spojených státech prováděl výzkum, při kterém se zkoumaly rozdíly mezi učiteli a učitelkami. Zjistilo se, že učitelky jsou uvolněnější a orientované na diskusi, vřelejší, častěji chválily a více tolerovaly špatné chování než muži; muži byli strukturovanější a více se zaměřovali na zvládnutí obsahu. Ženy byly také vůči žákům tolerantnější, využívaly více komunikačních prostředků a měly lepší kontrolu nad hlasem. Muži vnášeli do svých hodin více humoru a měli větší sklon řídit a podílet se na fyzické aktivitě.¹⁷⁶

Valná většina předkládaných diskusí, které se v 2. pol. 20. stol. vedly, došly k tomu, že feminizace je a do budoucna bude problém, který je třeba včas řešit a že ideální by byl stav vyrovnanosti počtu učitelů a učitelek na všech stupních škol. Několik autorů situaci vidí jako pozitivum, avšak negativní názory převažují. Feminizace školství má dopad nejen na ekonomickou situaci v naší zemi, ale i na celkový vývoj školství nebo propad prestiže, kterou mělo učitelské povolání na začátku 20. století. Ovlivňuje i chování žáků, jejich přístup ke školství a ač se to nezdá, má velký vliv na výběr kariérní dráhy – při dlouhodobém studiu žáci často nabývají pocitu, že učitelství je povolání vhodné jen pro ženy.¹⁷⁷ Hlavní rozdíl mezi současnými a tehdejšími diskusemi o feminizaci školství je, že se dříve odborníci vůbec nezabývali tématy jako zneužívání žaček učitelem nebo

¹⁷² Tzn. učitelství není práce na osm hodin denně a oproti jiným zaměstnáním má velkou výhodu, že nabízí poměrně velký počet dní dovolené (jarní, letní, zimní prázdniny).

¹⁷³ MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987. 226 s.

¹⁷⁴ Tamtéž, 229 s.

¹⁷⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. 51 s. ISBN 80-7277-241-4.

¹⁷⁶ LAHADERNE, Henriette M. *Feminized Schools: Unpromising Myth to Explain Boys' Reading Problems*. *The Reading Teacher*, 1976, roč. 29, č. 8, 778 s.

¹⁷⁷ Jde o „začarovaný kruh“ – jelikož je hodně žen učitelkami, myslí si žáci, že je učitelství vhodné jen pro ženy.

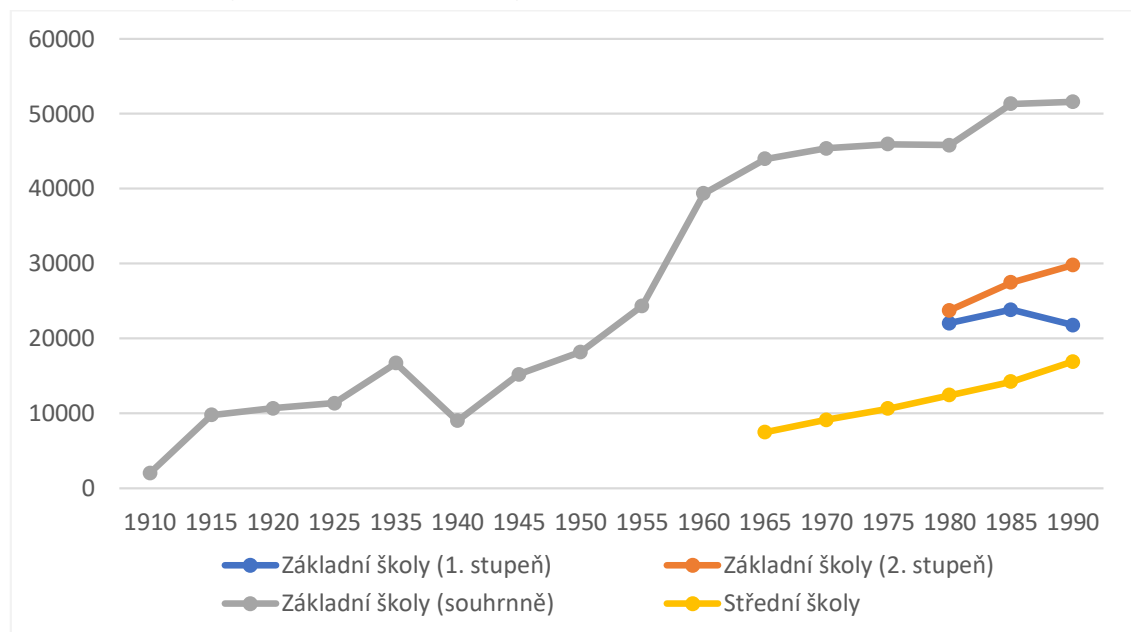
odlišnou sexuální orientací u pedagogů. Naopak se v dobových diskusích nekriticky pracovalo s pojmem typické mužské vlastnosti, což by neměnným faktorem. V současnosti je nám známo, že tomu tak není – chování žen i mužů se během minulých sto let hodně proměnilo a dnes nejsou v jejich chování a hodnotách tak obrovské rozdíly jako právě před sto lety.

ZÁVĚR

Feminizace školství je dlouhotrvajícím jevem, který je dodnes velmi aktuálním. Přes půl století se s tímto fenoménem setkáváme, nejen ve školství, ale i v ostatních pracovních odvětvích. Každý z nás se s feminizací školství setkal a jistě poznal, jaká negativa, ale i pozitiva feminizace přináší. Osobně mě hlubší nahlédnutí do problematiky velmi zaujalo a rozšířilo poznatky týkající se vnímání feminizace nejen ve školství.

Cílem práce bylo popsat fenomén feminizace školství v historické perspektivě a nabídnout tak čtenářům pohled na tento charakteristický jev školství v jeho počátcích. Také jsem chtěla umožnit čtenářům lepšího pochopení této problematiky a poskytnout všestranný pohled skrze dobové diskuse.

Graf č. 2: Absolutní počet učitelek na školách primární a sekundární úrovně v letech 1910-1990

Zdroj: vlastní zpracování

V práci jsme zjistili, jak je feminizace školství úzce spjatá s historickými okolnostmi. Kromě podstatných událostí pro emancipaci žen v rámci třech vln feminizace, byly hlavní období 1. a 2. světové války. Především mezi lety 1914–1918 rostoucí feminizace vyvažovala nedostatek učitelů, kteří byli za 1. světové války na frontě.¹⁷⁸ Místo nich byly dosazovány právě učitelky. Situace se mění před druhou světovou válkou, kdy vláda

¹⁷⁸ BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 2002, roč. 12, č. 4, 24 s.

propouštěla učitelky, jelikož potřebovala zaměstnat vyhnané učitele ze Sudet.¹⁷⁹ Po 2. světové válce dochází k trvalému nárůstu počtu učitelek a od 50. let 20. století mluvíme o feminizaci školství, kdy poprvé učitelky tvořily nadpoloviční většinu všech učitelů v základním školství.¹⁸⁰ K feminizaci u nás přispěla i existence sovětského modelu společnosti ve střední Evropě. Postupně dochází v průběhu 60.–80. let v českých zemích k zásadním změnám v počtu žen na trhu práce (především ve školství), a tím daly události vzniknout systematickému nárůstu počtu pracujících žen, který trvá dodnes.

Největší prostor v teoretické části práce byl věnován údajům a jejich komparaci o počtech učitelů na primárních a sekundárních školách v 70. a 80. letech. Data ukázala, že všechny vzdělávací stupně školství jsou u nás dlouhodobě feminizované. Z údajů jsme si mohli všimnout dvou jevů, které z komparace vyplývají. Prvním faktorem je nepřímá úměrnost mezi věkem žáků a počtu učitelek – čím, mladší je věková skupina žáků, tím větší počet učitelek se zde nachází. Druhý faktor se týká skutečnosti, že feminizace školství je skoro ve všech vyspělých zemích. Tudíž feminizace školství není jen výsledkem nižších platů, ale dochází k ní v zemích, kde jsou platy učitelů nadprůměrné.

Velká část práce byla taktéž věnována dobovým diskusím, která byla klíčová pro pochopení tehdejších stanovisek ohledně feminizace školství. Každý odborník přišel se zajímavou tezí, která nás jen utvrzovala v tom, že feminizace školství je komplexní téma, jež nelze brát jednostranně. Existují nevyvratitelné výhody i nevýhody této problematiky – nerovnováha ve školství udává jednostranné prostředí, které silně ovlivňuje žáky a žákyně škol. S tím jsou spojovány metody, učební styly, zhoršená kázeň projevující se v důsledku feminizace. Dopady feminizace pozorujeme i v klimatu učitelského sboru, který je často vnímán jako nezdravý.

Většina odborníků vnímala feminizaci školství jako negativní jev, avšak věděli, že s tím nejde mnoho dělat. V průběhu let přišli s několika teoriemi, jak by se mohla problematika vyřešit nebo alespoň zmírnit. Nicméně se tyto teorie v praxi neuplatnily a důsledkem toho se dodnes potýkáme s feminizací. Stejně jako v minulosti i dnes

¹⁷⁹ CIHLÁŘ, Jiří. *České školy na zabraném Orlicku v letech okupace 1938–1945* [online]. Orlický deník.cz [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: https://orlicky.denik.cz/zpravy_region/ceske-skoly-na-zabranem-orlicku-v-letech-okupace-1938-1945-i-20150218.html

¹⁸⁰ SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 20 s. ISBN 80-903331-5-X.

převažují počty studentek nejvíce na pedagogických fakultách. S výhodami, které učitelské povolání nabízí (kratší pracovní doba, možnost delšího volna – zimní, jarní, letní prázdniny) je současně (i do budoucna) pro ženy velmi lákavé.

V posledních 30 letech se u nás feminizace školství příliš nemění. Kupříkladu v roce 1990 tvořil podíl učitelek základních škol 83 %¹⁸¹ z celkového počtu učitelů, zatímco v roce 2020 tvořil podíl 85 % učitelek.¹⁸² V současné době je trendem, že mnoho pedagogů (především mužů) přechází do jiných kvalifikovaných profesí. Přibližně 70 % učitelů opouští školství po první pracovní zkušenosti. „Z učitelské profese podle výzkumu (Akademie věd) odešla asi třetina pedagogů. V evropském průměru se této práci vzdal každý čtvrtý vyučující.“¹⁸³ Jediným pozitivem, který v posledních letech objevil, je nárůst platů ve školství. „Za posledních deset let stoupl ze 110 % průměrné mzdy na 130 %. Tím se, ve srovnání k platům dalších vysokoškolsky vzdělaných lidí v zemi, posouvá Česká republika z jedné z nejnižších pozic v EU směrem k jejímu průměru.“¹⁸⁴ Vyšší platy měly být atraktivní motivací pro muže, ačkoliv realita je trochu odlišná. V roce 2015 bylo zaměstnaných cca 77 000 učitelek¹⁸⁵ na základních školách (84 % z celkového počtu učitelů), oproti tomu v roce 2022 se počet učitelek pohyboval kolem 109 000 (85 %).¹⁸⁶ Tedy vyšší platy vyvolaly kýžený nárůst učitelů, ale i učitelek. Tím se problém feminizace nijak nevyřešil a nadále zůstává nedílnou součástí českého školství.

¹⁸¹ GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. 7 s. ISBN 80-211-0205-5.

¹⁸² MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2020 - výkonové ukazatele: C1.2.4. Základní školy celkem – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-11>

¹⁸³ ČESKÁ TELEVIZE. *V Česku se po revoluci prohloubila feminizace školství. Muži chybí víc než na Západě* [online]. Česká televize, 1996 [cit.08.04.2023]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3461442-v-cesku-se-po-revoluci-prohloubila-feminizace-skolstvi-muzi-chybi-vic-nez-na-zapade>

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2015 - výkonové ukazatele: B1.2.4. Základní školy – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-6>

¹⁸⁶ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2022 - výkonové ukazatele: B1.2.4. Základní školy celkem – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-13>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.

BÁRTOVÁ, Eva. Žena a rodina v zrcadle společenského výzkumu v ČSSR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 1973, roč. 9, č. 2.

BAUEROVÁ, Jaroslava. *Zaměstnaná žena a rodina*, Praha: Práce, 1974.

BENDL, Stanislav. Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, roč. 12, č. 4.

BIL'ŠAJ, Vera L'vovna. *Postavení ženy za socialismu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Sociologie inteligence*. Praha: Orbis, 1937.

BOYLE, Elizabeth. *The feminization of teaching in America - 2004* [online]. MIT's Program in Women's and Gender Studies [cit. 10.8.2022]. Dostupné z: <https://stuff.mit.edu/afs/athena.mit.edu/org/w/wgs/prize/eb04.html>

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

CIHLÁŘ, Jiří. *České školy na zabraném Orlicku v letech okupace 1938–1945* [online]. Orlický deník.cz [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: https://orlicky.denik.cz/zpravy_region/ceske-skoly-na-zabranem-orlicku-v-letech-okupace-1938-1945-i-20150218.html

ČASTULÍKOVÁ, Žaneta. *Genderová korektnost vybraných učebnic pro základní a střední školy*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sladký život prvorepublikových úředníků*. [online]. ČSÚ, 2023 [cit. 16.3.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/sladky-zivot-prvorepublikovych-uredniku>

ČESKÁ TELEVIZE. *V Česku se po revoluci prohloubila feminizace školství. Muži chybí víc než na Západě* [online]. Česká televize, 1996 [cit.08.04.2023]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3461442-v-cesku-se-po-revoluci-prohloubila-feminizace-skolstvi-muzi-chybi-vic-nez-na-zapade>

ČESKÝ ROZHLAS. *Od vzniku první mateřské školy v Čechách uplynulo 190 let* [online]. Radio Prague International [cit. 06.04.2023]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/od-vzniku-prvni-materske-skoly-v-cechach-uplynulo-190-let-8762141>

ČUMPELOVÁ, Kateřina. *Jaká povolání si vybírají ženy?* [online]. Profesia [cit. 3.2.2023]. Dostupné z: <https://blog.profesia.cz/jaka-povolani-si-vybiraji-zeny/>

- ELSHTAIN, Jean Bethke. *Feminismus – zbraň ženské emancipace* [online]. Britské listy, 1996 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/11704.html>
- Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Svoboda, 1966.
- Encyklopedie moderní ženy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.
- FÓRUM 50 %. *Boj žen za volební právo krok za krokem* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/boj-zen-za-volebni-pravo-krok-za-krokem>
- GÁLIKOVÁ, Kristýna. *Postavení učitelek v českém školství od počátku 19. století do současnosti*. Praha, 2019. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- GOBYOVÁ, Jitka. *Feminizace školství*. Praha: ÚIV, 1994. ISBN 80-211-0205-5.
- HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HAVLÍN, Josef. *Celostátní konference učitelů (Praha 20.-21. duben 1979)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.
- KADLECOVÁ, Markéta. *Feminismus* [online]. Fórum 50 %, 2020 [cit. 06.02.2022]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus-2>
- KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx, 1938.
- KAHÁNEK, Jakub. *Feminizace učitelské profese*. Liberec, 2009. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická.
- KAŇOVÁ, Lucie. *Obraz učitelky v českých zemích v druhé polovině 19. století*. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta.
- KRAUSOVÁ, Milada. *Božena Viková Kunětická* [online]. Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci, 2012 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.muzeumzatec.cz/bozena-vikova-kuneticka.html#cookie-lista>
- KŘÍŽKOVÁ, Alena. *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-7419-054-4.
- LAHADERNE, Henriette M. Feminized Schools: Unpromising Myth to Explain Boys' Reading Problems. *The Reading Teacher*, 1976, roč. 29, č. 8.
- LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina, JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-499-4.
- LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena, KLENER, Pavel. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1679-7.

MACHONIN, Pavel. *Sociální struktura socialistické společnosti: sociologické problémy soudobé československé společnosti*. Praha: Svoboda, 1966.

MÁCHOVÁ, Jiřina. *Lidé a socialismus: problémy socialistického způsobu života*. Praha: Svobodné slovo, 1963.

MANDLER, Emanuel, JANÁČEK, Josef. *Kniha o Praze 1965*. Praha: Orbis, 1965.

MARKOVÁ, Alžběta. *K některým problémům feminizace učitelského povolání*. Teorie a praxe výchovy mládeže, 1987.

MARKOVÁ, Tanja. *Obraz postavení žen na Západě v ženském tisku v Československu v období 1948–1989*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd.

MEJSTRÍK, Václav. *Čeští učitelé na cestě k socialismu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

MĚRTLOVÁ, Tereza. *K problematice genderu ve vztahu ke škole*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Františka Plamínková – odvážná politička ve službě demokratické společnosti* [online]. MŠMT, 2013 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/frantiska-plaminkova-odvazna-politicka-ve-sluzbe>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství 2020/2021 - výkonové ukazatele: C1.12 Základní vzdělávání – učitelé (počet, přepočtení na plně zaměstnané, začínající) – podle zřizovatele a stupně ZŠ* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství 2020/2021 - výkonové ukazatele: C1.12 Základní vzdělávání – učitelé (počet, přepočtení na plně zaměstnané, začínající) – podle zřizovatele a stupně ZŠ* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2015 - výkonové ukazatele: B1.2.4. Základní školy – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-6>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2022 - výkonové ukazatele: B1.2.4. Základní školy celkem – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-11>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky 2022 - výkonové ukazatele: B1.2.4. Základní školy celkem – evidenční počty zaměstnanců, mzdové prostředky* [online]. Statistický informační systém MŠMT, 2022 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky-13>

MISAŘ, Miroslav. *Terciální sektor*, Praha: Svoboda, 1971.

MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací metody*, Praha: SPN, 1975.

MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času: Pokus o základní chronologii 1774–1946*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.

MRKOSOVÁ, Milada. Některé aspekty volného času v sociologickém výzkumu osobnosti učitele. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 1972, roč. 8, č. 3.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-263-5.

PRESTON, Anne. Domestic Ideology, School Reformers, and Female Teachers: Schoolteaching Becomes Women's Work in Nineteenth-Century. *The New England Quarterly*, 1993, roč. 66, č. 4.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2017. 180-185 482 ISBN 978-80-262-1228-7.

RURY, John. *Who became teachers? The social characteristics of teachers in American history*. New York: Macmillan Publishers, 1989.

SEDLAK, Michael, SCHLOSSMAN, Steven. *Who Will Teach? Historical Perspectives on the Changing Appeal of Teaching as a Profession*. Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1987.

SMETÁČKOVÁ, Irena, et al. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. ISBN 978-80-87110-00-3.

SMETÁČKOVÁ, Irena, JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-5-X.

Statistická příručka Československé republiky na rok 1948. Praha: Státní úřad statistický, 1948. 118 s.

Statistická ročenka Československé socialistické republiky. Praha: SNTL, 1971. ISSN 0139-6196.

Statistická ročenka Československé socialistické republiky. Praha: SNTL, 1965.

STRNADLOVÁ, Alice. *Problematika genderu v základních školách: studijní text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-198-5.

Stručná historie feminismu [online]. Feminismus.cz, 2003 [cit. 03.03.2022]. Dostupné z: <https://web.feminismus.cz/historie.shtml>

Školy měšťanské, obecné, pro děti neplnosmyslné a školy mateřské v zemi České a Moravskoslezské podle stavu dne 31. prosince 1945. *Zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1946, roč. 27, č. 2-4, 396 s.

ŠPENDLA, Vojtech. *Učitel' a učitel'ská profesia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974.

TUČEK, Alexandr. *Společenské uznání učitelů*. Praha: Horizont, 1986.

UHLÍŘOVÁ, Jana. *Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948-1989*, Praha: Univerzita Karlova, 2013. ISBN: 978-80-7290-641-3.

VESELÁ, Zdenka. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

VALDROVÁ, Jana. *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. ISBN 978-80-7419-252-4.

Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE [online]. Český statistický úřad [cit. 16.1.2022]. Dostupné z:

https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM03&f=TABULKA&z=T&katalog=30853&str=v222&u=v228__VUZEMI__97__19

ZORMANOVÁ, Lucie. *Profese učitelky z historického pohledu* [online]. Metodický portál [cit. 10.12.2022]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21401/profese-ucitelky-z-historickeho-pohledu.html>

Ženy a muži v datech - 2020 [online]. Český statistický úřad [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zeny-a-muzi-v-datech-2020>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet pracujících žen ve školství a průměrná mzda	19
Tabulka 2: Počty studentů učitelství dle fakult v ČSR	20
Tabulka 3: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol primární úrovně ve vybraných zemích	21
Tabulka 4: Počty učitelů na obecných školách a na školách základních	25
Tabulka 5: Podíl žen z počtu učitelů základních škol	29
Tabulka 6: Podíl žen z počtu učitelů středních škol	30
Tabulka 7: Podíl žen z počtu učitelů gymnázií.....	31
Tabulka 8: Podíl žen z počtu učitelů středních odborných škol	32
Tabulka 9: Podíl žen z počtu učitelů jednotlivých typů středních odborných škol ...	33
Tabulka 10: Podíl žen z počtu učitelů středních odborných učilišť	33
Tabulka 11: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol primární úrovně ve vybraných zemích	36
Tabulka 12: Podíl žen z celkového počtu učitelů škol sekundární úrovně ve vybraných zemích	37

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: podíl žen z počtu učitelů na středních školách	31
Graf č. 2: Absolutní počet učitelek na školách primární a sekundární úrovně v letech 1910-1990	46